ORTODOKSİA

AHLÂKÎ VE DİNÎ RESALE

İMTİYAZ SAHİBİ: HRİSTOPOLİS MİTROPOLİTİ

MELETİOS LUKAKİS

MAHAL İDARE FENER RUM PATRİKHANESİ

ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΗΘΙΚΟΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΝ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

† Ο ΧΡΙΣΤΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΜΕΛΕΤΙΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ: ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ ΦΑΝΑΡΙΟΝ

ΕΤΟΣ Θ' ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 1934 ΤΕΥΧΟΣ 105

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Τύποις «Φαζιλὲτ»

† ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΣΑΡΔΕΩΝ ΓΕΡΜΑΝΟΥ

ΣΥΜΒΟΛΗ
ΕΙΣ ΤΟΥΣ
ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΥΣ ΚΑΤΑΛΟΓΟΥΣ Κ/ΠΟΛΕΩΣ
ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΚΑΙ ΕΞΗΣ

(Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου)

27) ΝΕΟΦΥΤΟΣ Β΄

Ματθαίου Β΄ οὕτως ἢ ἄλλως ἀποχωρήσαντος τὸ β΄ τοῦ θρόνου 166) «κοινῇ συμφωνίᾳ καὶ ψήφῳ τῶν καθευρεθέντων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων προεβιβάσθη εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ..... κὺρ ***Νεόφυτος*** ἀπὸ τῆς μητροπόλεως Ἀθηνῶν μετατεθείς», διαδεχθεὶς δὲ ἐκεῖνον τουλάχιστον κατὰ Φεβρουάριον 1602, ἐφ' ὅσον σώζονται γράμματα Νεοφύτου Β΄ ἀπὸ τοῦ μηνὸς τούτου χρονολογούμενα 167). Ἡ πατριαρχεία αὐτοῦ διήρκεσεν ὀλιγώτερον τοῦ ἔτους καὶ κατὰ τὸν κατάλογον Δούκα τοῦ Καταβολάνου, ὁ Νεόφυτος ἐπατριάρχευσε «***μῆνας ια΄ καὶ ἡμέρας ι΄ καὶ ἐξεβλήθη***» 168). Ἐντεῦθεν, ἐὰν ὑποτεθῇ ὅτι ὁ Νεόφυτος ἀνέλαβε τὰς εὐθύνας τοῦ θρόνου ***ἀρχὰς*** Φεβρουαρίου 1602, δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι οὗτος ἀπεμακρύνθη αὐτοῦ ***περὶ τὰ μέσα Ἰανουαρίου 1603*** 169).

Κατὰ τὸν «πρόλογον» τῶν τριῶν ἐπιστολῶν Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως πρὸς τὸν πατριάρχην Τιμόθεον, «***ὁ Ματθαῖος ῥαΐσας καὶ αὐ-***

---

166) Ὅρα σημ. 130 καὶ 131.

167) ***Νομ. Συν.*** φ. 216-217.—***Σάθα*** Μεσ. βιβλ. Γ΄ 550.—***Ἐκκλ. Ἀλ.*** Δ΄ 450—ὅρα καὶ σημ. 129.

168) ***Παράρτημα*** τόμ. ΙΖ΄περιοδ. Ε. Φ. Συλλ. σ. 6. —***Ἠλ. Γενν.*** Φωτ. βιβλ. σ. 8.

169) Σημειωτέον ὅτι, κατά τι ἔγγραφον, ὁ Νεόφυτος ἦτο ἐν ἐνεργείᾳ-πατριάρχης τῇ 14 Δ/βρίου 1602 (***Ἐκκλ. Ἀλ.*** Γ΄ 781).

τὸς ἔξωσε Νεόφυτον τὸν ἀδικήσαντα καὶ ἐξώρισε» 170). Συνάγεται ἑπομένως ὅτι ὁ Νεόφυτος δὲν ἐξώσθη ἁπλῶς τοῦ θρόνου, ἀλλὰ καὶ ἐξωρίσθη «λιβέλλῳ διαβληθείς» 171), καὶ ὅτι ἀμφότερα ταῦτα, ἤ τε δηλ. ἔξωσις καὶ ἡ ἐξορία εἰς Ρόδον ἀρχικῶς, διενηργήθησαν ὑπὸ τοῦ Ματθαίου 172), ἐνισχυθέντος ἐν τῷ μεταξὺ καὶ κατορθώσαντος νὰ ἀνακαταλάβῃ τὸ γ΄ τὸν θρόνον, ἀπὸ τοῦ ὁποίου φέρεται ἀπομακρυνθεὶς δι' ἐνεργειῶν τοῦ Νεοφύτου. Ὡς λόγος τῆς ἐξορίας αὐτοῦ εἰς Ρόδον σημειοῦται ὅτι οὗτος «προεκάλει σκάνδαλα». Ἐν Ρόδῳ δὲ εὑρισκόμενος δὲν ἔπαυεν «ἀποπλανῶν τοὺς ἀπίστους (Ρωμηοὺς) καὶ καταχρώμενος οὐ μόνον δημόσια χρήματα ἀλλὰ καὶ τὰ δι' ἐλέη προοριζόμενα χρήματα (τῶν Ρωμηῶν)», διὰ τοῦτο κατόπιν ἀναφορᾶς Ραφαὴλ Β΄ πρὸς τὸν σουλτάνον Μεχμὲτ Γ΄ (1595-1603) διετάχθη ἡ εἰς τὸ ὄρος Σινᾶ μεταφορὰ τοῦ Νεοφύτου. Τὸ σουλτανικὸν διάταγμα χρονολογεῖται ἀπὸ 26 Μαΐου 1603 173). Ἀναμφιβόλως ἐξετελέσθη ἡ βασιλικὴ αὕτη διαταγή, καίτοι οὐδαμόθεν ἔχομεν σχετικήν τινα πληροφορίαν. Ἐν πάσῃ ὅμως περιπτώσει δὲν ἀποκλείεται καὶ τρίτη μετακίνησις τοῦ Νεοφύτου εἰς ἄλλο μέρος, καὶ ὡρισμένος εἰς τὸ ἅγιον Ὄρος 174).

---

170) Παραπομπαὶ ἐν σημ. 131.—Ὑπὸ τὸν *«πρόλογον»* ἐννοοῦμεν τὰ προτασσόμενα δικαιολογητικὰ τῆς ἀποστολῆς τῶν ἐν λόγῳ ἐπιστολῶν τοῦ Λουκάρεως πρὸς τὸν Τιμόθεον (Ἰούνιος 1613), σημειωθέντα κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον καὶ συμφωνοῦντα πρὸς τὸ περιεχόμενον τῶν ἐπιστολῶν.

171) ***Δνοβουν.*** ὡς ἀνωτ. σ. 82.

172) Ἀθανάσιος ὁ Ρήτωρ (***Ἠλ. Γενναδίου*** Φωτ. βιβλιοθ. σ. 6. 85) ἀποδίδει τὴν ἔξωσιν καὶ τὴν ἐξορίαν τοῦ Νεοφύτου εἰς τὸν Ραφαὴλ Β΄ (—***ὑπερόριος τὸ πρῶτον τυγχάνων ὑπὸ τοῦ ἐξώσαντος αὐτὸν ἀθέσμως τε καὶ παρανόμως Ραφαήλου***—). Καθ' ἡμᾶς ἡ παρατηρουμένη ἀντίθεσις μεταξὺ τῶν δύο πληροφοριῶν (τοῦ «προλόγου» καὶ τοῦ Ἀθ. Ρήτορος) εἶνε δυνατὸν νὰ ἀρθῇ διὰ τῆς ὑποθέσεως ὅτι Ραφαὴλ ὁ Μηθύμνης, ἰσχύων πιθανῶς τὰς ἡμέρας ἐκείνας, συνέβαλε τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἔξωσιν τοῦ Νεοφύτου, εἰς τὴν ἄνοδον τὸ γ΄ εἰς τὸν θρόνον Ματθαίου Β΄ καὶ εἰς τὴν ἐξορίαν εἶτα τοῦ Νεοφύτου εἰς Ρόδον, ***πατριαρχεύοντος τοῦ Ματθαίου*** τὸν ὁποῖον θανόντα μετά τινας ἡμέρας διεδέχθη. Εἰδικῶς ὡς πρὸς τὴν πληροφορίαν τοῦ Ἀθ. Ρήτορος περὶ ἐξορίας τοῦ Νεοφύτου (—***ὑπερόριος τὸ πρῶτον τυγχάνων***—) εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποστηριχθῇ καὶ ἡ ὑπόθεσις ὅτι πρόκειται ἐνταῦθα περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Ραφαήλ, ἤδη ὡς πατριάρχου, διενεργηθείσης ἐξορίας τοῦ Νεοφύτου εἰς τὸ ὄρος Σινᾶ, ἐξορίας διαρκεσάσης ἐπὶ χρόνον μακρὸν καὶ οὕτως εἰπεῖν σκιασάσης καὶ καλυψάσης τὴν ἐν Ρόδῳ ὑπερόριον διαμονὴν τοῦ Νεοφύτου.

173) Ἐν τῷ ὡς ἄνω ἔργῳ τοῦ σεβ. Μ. Ἠλ. (σ. 13) σημειοῦται κατὰ λάθος ὡς ἡμερομηνία τοῦ σουλταν. διατάγματος ἡ 26 Μαρτίου, ἐνῷ ἀλλαχοῦ (σ. 7, 8) σημειοῦται ἡ 26 Μαΐου. Ἡ δευτέρα αὕτη ἡμερομηνία τυγχάνει ἡ ἀληθής, ὡς ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τὴν τῆς Ἐγείρας: 25 Ζιλχιδζέ 1011.

174) Τὸ τοιοῦτον ἀναγράφεται ἔν τισι πατριαρχικοῖς καταλόγοις (Μ. ***Ἠλ. Γενν.*** ὡς ἀνωτ. σ. 7) ὅτι δηλ. ὁ Νεόφυτος ἦλθεν ***«ἀπὸ ἅγιον Ὄρος»*** καὶ ἔλαβε τὸ β΄ τὸν

Ἐκ τῆς ἐξορίας ἐπανακάμψας ἀνέλαβεν ἐκ β′ τὰς εὐθύνας τῆς πατριαρχείας. Τῇ 12 Σ/βρίου 1607 διενηργήθη ἡ ἐκλογὴ τοῦ Μ. Θ/νίκης Ζωσιμᾶ πατριαρχοῦντος τοῦ Ραφαὴλ Β′ καὶ κατὰ Δ/βριον ἰδ. ἕ. ἡ ἐκλογὴ τοῦ Κασσανδρείας Δαμασκηνοῦ πατριαρχοῦντος τοῦ **Νεοφύτου Β′** [175]. Ἐντεῦθεν ἕπεται ἀβιάστως ὅτι οὗτος ἀνακατέλαβε τὸν θρόνον κατὰ τὸ ἐν τῷ μεταξὺ Σ/βρίου καὶ Δ/βρίου 1607 διάστημα καὶ γενικῶς κατὰ τὸ φθινόπωρον 1607. Ὁ ἀνωτέρω σημειωθεὶς κατάλογος τοῦ Δ. Καταβολάνου ἀναφέρει ὅτι μετὰ τὸν Ραφαὴλ Γ′ ἐπατριάρχευσε **«πάλιν ὁ Νεόφυτος ἐν ἔτει ζριε′, ἐν μηνὶ ὀκτωβρίῳ ιε′, ἡμέρᾳ δη ἰνδ. ε′»**. Τὸ ἔτος ζριε′ ἐπὶ τῆς προκειμένης περιπτώσεως ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ 1606. Εἶνε ὅμως ἤδη γνωστὸν ὅτι ὁ Νεόφυτος ἀνῆλθε τὸ β′ τὸν θρόνον ὄχι τῷ 1606, ἀλλὰ τῷ 1607. Προκειμένου περὶ τῆς ἡμερομηνίας (**15 8/βρίου**), ἐφ᾽ ὅσον αὕτη συμπίπτει πρὸς ὅ,τι ἀνωτέρω ὑπολογίζομεν (**φθινόπωρον**), δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν αὐτὴν καὶ συνεπῶς νὰ ὁρίσωμεν ὅτι ὁ Νεόφυτος ἀνῆλθε τὸ β′ τὸν θρόνον τὴν **15 8/βρίου 1607**, πατριαρχεύσας ἐπὶ πενταετίαν ὁλόκληρον, ἤτοι μέχρις Ὀκτωβρίου τοῦ 1612 [176], ὅτε ἐξωσθεὶς καὶ αὖθις τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου ἐξωρίσθη τὸ β′ εἰς Ρόδον, κατόπιν δικαστικῶν ἀγώνων καὶ βασιλικῆς κρίσεως. «Τινὲς μεγάλως παρ᾽ αὐτοῦ ἀδικηθέντες ἤγαγον αὐτὸν εἰς τὸ κριτήριον, ἐπὶ τὸ βασιλικὸν βῆμα, τοῦ Θεοῦ οὕτω συνεργήσαντος κἀκεῖ δι᾽ ἀδικίας διαφόρους ἡττηθέντα καὶ κατακριθέντα ἡ βασιλικὴ ἐξουσία καὶ ἀπόφασις ἐξόριστον εἰς Ρόδον ἐποίησεν» [177]. Εἰς τὴν ὡς ἄνω καταδίκην τῆς ἐξώσεως καὶ ἐξορίας τοῦ Νεοφύτου συνέβαλε πάντως καὶ ἡ ἐν ΚΠόλει τότε ἐνδημία Κυρίλλου τοῦ Ἀλεξανδρείας, μὴ ἀνεχομένου τὴν ὅλην πολιτείαν καὶ ἰδίως τὴν πρὸς τοὺς ἰησουΐτας κλίσιν ἐκείνου [178]. Δὲν φαίνεται ὅμως ὅτι ὁ Νεόφυτος μετέβη εἰς Ρόδον. Διὰ τῆς

θρόνον αὐτοῦ καὶ μᾶλλον συγκεκριμένως ἐν τῷ **Χρονικῷ** τοῦ Φιλίππου τοῦ Κυπρίου, καθ᾽ ὃ μετὰ τὸν Ραφαὴλ ***ἦλθεν ἐκ τοῦ ἁγίου ὄρους, τοῦ Ἄθωνος»*** ὁ Νεόφυτος καὶ ἔλαβε τὸ β′ τὸν θρόνον. (Ph. Cyprii Chronicon ecclesiae Graecae Frangfourt. 1689. σ. 16). Πρβλ. καὶ κατάλογον Καλλινίκου Δ′. (***Δνοβ.*** ὡς άτωτ. 82), ἔνθα ἡ φράσις ***« ἐκ τοῦ ὄρους »*** ὑπονοεῖ πάντως τὸν Ἄθω.

175) ***Νομ. Συν.*** 189.—***Σάθα*** ὡς ἀνωτ. 555.

176) Κατ᾽ Ἀπρίλιον καὶ Ἰούνιον 1612 ἐξεδόθησαν ὑπὸ τοῦ Νεοφύτου σιγίλλια (***Κώδ.*** Πατρ. Ἀρχ. Α′ σ. 57, 63, 64.—***Νομ. Συν.*** 283, 284.—***Σάθα*** ὡς ἀνωτ. 559). Μεταγενέστερα ἔγγραφα τοῦ Νεοφύτου μέχρις 8/βρίου ἰδ. ἕ. δὲν ὑπάρχουσιν, ἴσως διὰ τοὺς ἐν τῷ μεταξὺ παρεμπεσόντας δεινοὺς δικαστικοὺς ἀγῶνας, κλονίσαντας τὴν θέσιν τοῦ Νεοφύτου. — Ὅρα καὶ ***Παράρτ.*** ΙΖ′. τόμ. Ε. φ. Σ. σ. 6.

177) ***Περ. Ζερλέντου*** ἡ α′ πατριαρχεία Τιμοθέου κλπ. ὡς ἀνωτ. σ. 12—ὅρα καὶ τὰς παραπομπὰς ἐν σημ. 131.

178) Κύριλλος ὁ Λούκαρις φέρεται διαμένων ἐν Αἰγύπτῳ μέχρι τῆς 26 Ἰουλίου 1611, κατὰ τὰ πρακτικὰ τῶν Γάμων τῆς Ἀλεξανδρινῆς Ἐκκλησίας. Ἔκτοτε ἐμ-

ἀναβάσεως εἰς τὸν θρόνον τοῦ ἀπὸ Παλαιῶν Πατρῶν Τιμοθέου, φίλου καὶ προστατευομένου τοῦ Νεοφύτου, ὁ τελευταῖος οὗτος ἐπανέκαμψεν μετ' οὐ πολὺ εἰς βασιλεύουσαν, πάντως ἐκ Μιτυλήνης ἔνθα ἐστάθμευσε πρὸς καιρὸν τὸ μεταφέρον αὐτὸν εἰς Ρόδον πλοῖον [179]. Πότε ἀκριβῶς ἐπανῆλθεν εἰς ΚΠολιν, ἄγνωστον· συναντῶμεν ὅμως αὐτὸν ἐκεῖ κατὰ Μάϊον

φανίζονται ὑπογράφοντες αὐτὰ οἱ ἐπίτροποι αὐτοῦ. Ὑποτίθεται βασίμως ὅτι διὰ τὴν ἀκαταστασίαν τῶν ἐν ΚΠόλει ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων κληθεὶς ὑπὸ τῶν φίλων αὐτοῦ ἱεραρχῶν καὶ λαϊκῶν ἀρχόντων ἀνεχώρησεν εἰς βασιλεύουσαν. Πότε ἔφθασεν ἐκεῖ ἄγνωστον. Τὸ βέβαιον εἶνε ὅτι τῇ 6 Ἰανουαρίου 1612 εὑρίσκετο ἐν ΚΠόλει καὶ ἔκτοτε συναντῶμεν αὐτὸν διαρκῶς μένοντα ἐν αὐτῇ· τῇ 30 Μαΐου 1612 ἔγραψεν ἐκ ΚΠόλεως πρὸς τὸν ὀλλανδὸν θεολόγον **Uytenbogair** ὡς πατριάρχης Ἀλεξανδρείας (Monuments authentiques de la religion des Grecs par **J. Aymon** à la Haye. 1708. σ. 127. History of the holy aestern Church v. I. p. 368 ὑπὸ **J. M. Neale. — Le Quien** I.' 331. — ***Γ. Μαζαράκη*** συμβολὴ κλπ. ὡς ἀνωτ. σ. 202, 203, 204. — **A. Carayon** Retations inedites des missions de la Compagniee de Jésus à Cons/ple et dans le Levant au XVII siècle. Paris 1864 p. 61.

—Γράφων ὁ Λούκαρις, πάντως ἐκ Βλαχίας, (ἀπὸ 4 καὶ 8 Ἰουνίου 1613) πρὸς τὸν πατριάρχην Τιμόθεον, ἀποδίδοντα αὐτῷ τὴν ἐξορίαν τοῦ Νεοφύτου, ὁμιλεῖ διὰ μακρῶν περὶ τοῦ τελευταίου τούτου σημειῶν σὺν ἄλλοις καὶ τὰ ἑξῆς σχετικά: «τῆς γὰρ ἐξορίας μεμνήσθω μᾶλλον ὁ ἐξορισθεὶς φανερῶς, σοῦ παρόντος, βήματι κατακριθεὶς ἐν βασιλικῷ· μάλιστα μεμνήσθω ὁ ταλαίπωρος δι' ἃ ἐξωρίσθη καὶ μετανοείτω καὶ κλαιέτω» (**E. Legrand** ὡς ἀνωτ. σ. 276).—Ὁ αὐτὸς ἐπιστέλλων ἐκ Βλαχίας, ἀπὸ 10 8/βρ. 1613, πρὸς τὸν ἀνωτέρω μνημονευθέντα θεολόγον Uytenbogair ἐσημείου καὶ τὰ ἑξῆς, (κατὰ μετάφρασιν ἐκ τοῦ γαλλικοῦ): «Ἐὰν ἐπιθυμῆτε νὰ μάθητε διατί ὁ Νεόφυτος ἐξώσθη, θὰ σᾶς ἔλεγον ὅτι τοῦτο ἐγένετο διὰ πλείστας καταχρήσεις. Πρωτίστως, διὰ τῆς τυραννίας ἀνῆλθεν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο, ἀνελθὼν δὲ εἰς τοῦτο διώκησε τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ ἔτι μᾶλλον τυραννικῶς. Καὶ ἵνα ἔχῃ πρόσωπα ὑποστηρίζοντα αὐτόν, εἰσήγαγεν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐκκλησίᾳ ἐπιτηδείους τινάς δορυφόρους, εὐπειθῆ ὄργανα τῶν ὀρέξεων αὐτοῦ, ὅπως κηρύττωσιν ἐν αὐτῇ καὶ διδάσκωσι πολλὰς πλάνας καὶ ὅπως ἐξαπατῶσι τὸν ἁπλοῦν λαόν. Πλέον ἢ ἅπαξ τῷ ὑπέμνησα τὸ καθῆκον αὐτοῦ, ἀλλὰ δὲν ἠθέλησε νὰ μετριάσῃ ἑαυτόν, πρᾶγμα ὅπερ μὲ ἠνάγκασε, μετὰ ὑπερπήδησιν πασῶν τῶν ἄλλων δυσκολιῶν καὶ περιφρόνησιν τῆς ἐμῆς ζημίας, νὰ ἐργασθῶ διὰ τὴν ἔξωσιν αὐτοῦ, ὅπερ καὶ κατωρθώθη....» (**Aymon** ὡς ἀνωτ. σ. 151.—***Μαζαράκη*** ὡς ἀνωτ. σ. 209. — ***Κεραμέως*** ἀνάλεκτα ἱερ. σταχ. Α' 223.—**A. Carayon** ὡς ἀνωτ. σ. 63.—Ὁ Ἰησουΐτης **Jacobi Gaulteri** ἀναφέρει περὶ Νεοφύτου: «Neophytus, vir vere catholicus, quem **mense octobri anni 1612** expulit. Cyrillus Alexandriæ, ἐπιτηρητής, qui vicemoprimo post die expulsus ipse est a Timotheo Patrensi archiepiscopo, Neophyti amico». (Tabula chronographica status ecclesiæ catholicæ a Christo nato ad annum 1614. Lugduni 1616. p. 812, 814, 816.—***Π. Ζερλέντου*** ὡς ἀνωτ. σ. 9).

179) Ὁ **Edward Grimston** σημειοῖ τὰ ἑξῆς σχετικά, κατὰ μετάφρασιν: «Περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 1612 ὁ πατριάρχης ΚΠόλεως (Ν.), διὰ λόγους διαφόρων κατ' αὐτοῦ διατυπωθέντων παραπόνων, ἐξώσθη ὑπὸ τοῦ μεγάλου βεζύρου καὶ ἀντ' αὐτοῦ προετιμήθη ὁ πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Κύριλλος, λόγιος καὶ εὐσεβὴς ἐπίσκοπος, ***παρὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ θέλησιν.*** Ἐπὶ τούτοις ὁ τέως πατριάρχης (Ν.) προέβη εἰς

τοῦ 1613 [180]). Καίτοι ἄγνωστον ἐπίσης πότε καὶ ποῦ ἀπέθανεν, οὐχ ἧττον ὑποτίθεται ὅτι ἀπέθανεν ἐν τῇ βασιλευούσῃ πατριαρχοῦντος τοῦ Τιμοθέου [181]).

*
* *

Διάταγμα τοῦ Σουλτάνου Μεχμὲτ Γ΄ πρὸς τὸν καδῆν καὶ τὸν διοικητὴν τῆς Ἱερουσαλὴμ [182]).

Ὁ πατριάρχης Κων/πόλεως Ραφαὴλ ἀπάστειλεν εἰς τὸν θρόνον μου ἀναφορὰν δι' ἧς δηλοῖ ὅτι ὁ πρώην πατριάρχης κληρικὸς ὀνόματι Νεόφυτος ἐξορισθείς, ὡς σκάνδαλα προκαλῶν, εἰς Ρόδον, οὐ παύεται ἀποπλανῶν τοὺς ἀπίστους (Ρωμηοὺς) καὶ καταχρώμενος οὐ μόνον δημόσια χρήματα ἀλλὰ καὶ τὰ δι' ἐλέη προοριζόμενα χρήματα (τῶν Ρωμηῶν). Τούτου ἕνεκα ἐξεδόθη φιρμάνιον ὅπως ὁ ρηθεὶς σταλῇ εἰς τὸ

τὴν καθαίρεσιν παντὸς συμβαλόντος εἰς τὴν ἀνατροπὴν αὐτὴν, ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος ἐξωρίσθη εἰς τὴν νῆσον Ρόδον. Κατὰ τὴν διάβασιν αὐτοῦ τὸ πλοῖον, δι' οὗ κατηυθύνετο, προσωρμίσθη εἰς τὴν Μιτυλήνην....» (A continuation of this present history ἐν Rich. Knolles the turkisch history κλπ. London. 1687 v. II. σ. 917.— ***Π. Ζερλέντου*** ὡς ἀνωτ. σ. 10).

[180]) Ἀπὸ 30 Μαΐου 1613 σημειοῦσιν οἱ ἐν ΚΠόλει Ἰησουῖται τὰ ἑξῆς: «Neophytum ex-patriarcham, intimum Societis amicum, visitavimus et successorem eius Timotheum» (Orientalia christiana t. XXV σ. 272).

[181]) Ἡ πληροφορία τοῦ ἱερομον. Νικοδήμου ὅτι «ὁ πατριάρχης Νεόφυτος ἐξωρίσθη εἰς τὴν Προικόνησον καὶ ἐκεῖ ἔδωκε τὸ τέλος τῆς ζωῆς του» δὲν φαίνεται ἀληθής. Πρὸ παντός, καὶ κατὰ τὸν Νικόδημον ἔτι, δὲν πρόκειται περὶ γ' ἐξορίας ἀλλὰ περὶ τῆς β' ἐξορίας τοῦ Νεοφύτου, ἥτις ὅμως ὡς τόπον εἶχε τὴν Ρόδον καὶ ὄχι τὴν Προικόνησον, κατὰ τὴν μαρτυρίαν πάντων. Ἔπειτα αὐτὴ ἡ πληροφορία τοῦ Νικοδήμου ὅτι «ὁ πατριάρχης Νεόφυτος ἦτον ὡσὰν πνευματικὸς πατέρας τοῦ Τιμοθέου καὶ κατὰ πολλὰ ἀγαπημένος του» ἀποκλείει πᾶσαν ἄλλην ὑπόθεσιν περὶ ἰσοβίου παραμονῆς καὶ θανάτου τοῦ Νεοφύτου ἐν τῇ ἐξορίᾳ πατριαρχεύοντος Τιμοθέου. (***Π. Ζερλέντου*** ὡς ἀνωτ. σ. 19).

--Περὶ ***Νεοφύτου Β'*** ὅρα γενικῶς καὶ τὰ ἑξῆς: Bandurii 217, 228.—***Μ. Ἀθηνῶν*** Γ' 403.—***Κούμας*** Ζ' 439. —***Μαθᾶς*** 186.—***Βυζαντ.*** Β' 532.—***Ὑψηλ.*** 121, 124.—***Δυοβουν.*** 82.—***Γεδεὼν*** 542, 545, 712—***τοῦ αὐτοῦ*** Κανον. διατ. Β' 74.— Le Quien Ι' 330, 331.—Vailhé 1311, 1426.—***Κρουμβάχερ*** Γ' 716.—***Μ. Ε. Ἐγκ.*** ΙΗ' 200.—***Ὀρθοδ.*** Γ' 34. — ***Θεολογία*** Γ' 304, 305, Δ' 95, 108, Η' 171. — ***Νομ. Συν.*** 181, 189, 190, 191, 206, 207, 214, 215, 216, 217, 274-281, 283, 284, 311. — ***Κωδ.*** Π. Ἀρχ. Α' 26—28, 32—40, 42-48, 50, 54-60, 63, 64.—***Ἐκκλ. Ἀλ.*** Β' 779, 781, Δ' 398, 449, 450.—***Γ. Μαζαράκη*** συμβολὴ κλπ. ὡς ἀνωτ. σ. 202 ἑξ.—Γ. ***Καμπούρογλου*** μνημεῖα κλπ. ὡς ἀνωτ. σ. Α' 132, Β' 262.—Γ.—***Ζαβίρα*** 294.— ***Ἑλληνικὰ*** Γ' 50.—***Βυζ. χρον.*** παράρτ. 10 τόμ. σ. 54.—Μ. ***Ἠλ. Γεν.*** Φωτ. βιβλ. κλπ. σ. 6, 8, 9, 13, 14, 69, 73, 77, 84, 86, 127.—***Ε. Φ. Συλλ.*** περιοδ. ΙΑ' 26, παράρτ. Κ-ΚΒ' τόμ. σ. 98.—Byz. Zeit VIII σ. 398.—***Δελικάνη*** πατρ. ἔγγρ. Β' 552. —Ἡ μονὴ τῆς Εἰκοσιφοινίσσης κλπ. ὡς ἀνωτ. ὑπὸ ***Α. Δ. Μ.*** σ. 53.—Ε. Legrand bibl. hell. XVII siècle t. IV p. 269. — ***Ἰ. Χάκκετ*** ἱστ. τῆς ὀρθ. ἐκκλ. Κύπρου,

ἐν τῷ ὄρει Σινᾶ Μοναστήριον· τὸ φιρμάνιον ἐστάλη δι' ἑνὸς ἐκ τῶν θυρωρῶν τοῦ ὑψηλοῦ μου θρόνου· διέταξα δὲ ὅπως ἅμα τῇ λήψει τοῦ φιρμανίου ἄνευ ἀναβολῆς καὶ ἀμελείας ἀποστείλαντες ἐσπευσμένως ἀνθρώπους παρὰ τῷ εἰρημένῳ (πατριάρχῃ) πέμψητε αὐτὸν εἰς τὸ ἐν Σινᾶ Μοναστήριον διατάσσοντες εἰς αὐτοὺς ὅπως ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἀπολέσωσιν αὐτὸν κατὰ τοὺς σταθμοὺς τῆς ὁδοῦ· ἔτι δὲ εἰς τοὺς ἀστυφύλακας (ζαπτιέδες) τοῦ προμνησθέντος μοναστηρίου διατάξατε αὐστηρῶς νὰ μὴ ἔρχηται εἰς οὐδεμίαν μετ' οὐδενὸς ἐπαφὴν ὁ ῥηθεὶς πατριάρχης, ἐπιτηρουμένου δέ καλῶς νὰ μὴ ἐπιτρέπηται ἡ ἐκ τῆς μονῆς ἔξοδος αὐτοῦ· τοιαύτη δὲ εἶναι ἡ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀπόφασις, ὥστε ἐν ᾗ περιπτώσει ὁ πατριάρχης ἐξερχόμενος ἐκ τοῦ μοναστηρίου καὶ συναναστρεφόμενος μετὰ τῶν εν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ ἀπίστων (=κέφερε) προκαλέσῃ ῥαδιουργίας, τιμωρηθῶσιν αὐστηρῶς οἱ ἐν τῷ εἰρημενῳ Μοναστηρίῳ εὑρισκόμενοι. Συμφώνως πρὸς ταῦτα νὰ ἐνεργήσωσιν ἐπαγρυπνοῦντες καὶ μηδὲ λεπτὸν χάνοντες ὡς πρὸς τὴν φρούρησιν τοῦ πατριάρχου συνῳδὰ τῇ διαταγῇ.

25 Ζιλχιτζέ 1011.

28) ΡΑΦΑΗΛ Β'

Μετὰ ὀλιγοήμερον τρίτην πατριαρχείαν θανόντα Ματθαῖον Β' διεδέχθη ὁ ἀπὸ Μηθύμνης **Ραφαήλ**, πάντως κατὰ Φεβρουάριον 1603. Ἐν πάσῃ περιπτώσει κατὰ Μάρτιον ἴδ. ἔ. ἐκάθητο ἤδη ὁ Ραφαὴλ ἐπὶ τοῦ θρόνου, διότι αὐτοῦ πατριαρχεύοντος διενηργήθη ἡ ἐκλογὴ τοῦ μ. Σοφίας Νεοφύτου τῇ 18 Μαρτίου 1603, ἐγένοντο δὲ καὶ ἄλλαι πράξεις κατὰ τὸν αὐτὸν μῆνα [183]). Ἡ πατριαρχεία αὐτοῦ, συμφώνως πρὸς τὰ ἀλλαχοῦ σημειωθέντα, φαίνεται περατωθεῖσα κατὰ τὸ α' 15θήμερον τοῦ 8/βρίου 1607 [184]).

Κατὰ τὸν ἀνωτέρω μνημονευθέντα «πρόλογον» τῶν ἐπιστολῶν Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως [185]), «εἶτα Ματθαίου ἀποθανόντος εἰσῆλθεν ὁ Ραφαήλ, ***ὃν καὶ αὖθις ἐξῶσαι ἐπιτηδευθεὶς ὁ Νεόφυτος, πλὴν ζημίας, ἤνυσεν οὐδὲν. Τοῦ δὲ Ραφαὴλ καὶ αὐτοῦ τὸ κοινὸν χρέος ἀποδόντος***, ἐκλήθη πάλιν ὁ Νεόφυτος καὶ ἐπατριάρχευσεν πενταετίαν...» Ἔχοντες πάντα λόγον νὰ θεωρῶμεν τὸν «πρόλογον» τοῦτον ἀληθεύοντα, ἐν

μεταφρ. Χ. Παπαϊωάννου. Ἀθῆναι 1923. Α' 267, 271.—A. Pichler geschichte des Protestantismus κλπ. in 17 Jahrh. oder : der Patriarch Cyrillus Lucaris und seine Zeit. München 1862 σ. 69, 74.—*Σάθα* ὡς ἀνωτ. 550, 551, 555-558 —*Μαυρογ.* Α.' 173—*Πεντηκονταετηρὶς* Ε Ε. Σ. ΚΠολις 1913. σ. 285. Orientalia Christ. XXV.' σ. 254, 256· 263· 265.

182) Μ. *Ἠλ. Γενν.* ὡς ἀνωτ. σ. 13.

183) *Νομ. Συναγ.* 183, 210.—*Σάθα* Μεσ. βιβλ. Γ' 551—ὅρα καὶ σημ. 132.

184) *Ν. Συν.* 189.—*Σάθα* ὡς ἀνωτ. 555—ὅρα καὶ σημ. 175.

185) Ὅρα σημ. 170.

συνδυασμῷ δὲ καὶ πρὸς τὸ ἀπὸ 14 Μουχαρὲμ 1017 σουλτανικὸν διάταγμα, ἁπλῶς ἀναφέρον τὸν Ραφαὴλ ὡς «***πρώην πατριάρχην, τὸν ἤδη ἀποθανόντα***», διατυποῦμεν τὴν γνώμην ὅτι ὁ Ραφαὴλ διὰ λόγους διαφόρους ἀπεχώρησε τοῦ θρόνου καὶ ὅτι ἀπέθανεν πάντως ἐν βασιλευούσῃ, καθ᾽ ὅν χρόνον διενηργεῖτο ἡ ἀνάκλησις καὶ αὖθις εἰς τὸν θρόνον Νεοφύτου τοῦ Β΄, ἢ καὶ ὀλίγον χρόνον μετ᾽ αὐτὴν [186]).

29) ΚΥΡΙΛΛΟΣ Α΄

Νεοφύτου Β΄ ἐξωσθέντος τοῦ θρόνου καὶ ἐξοριοθέντος εἰς Ρόδον «ἡ βασιλικὴ ἐξουσία καὶ ἀπόφασις.... ἐκάλεσε τὸν Ἀλεξανδρείας ***Κύριλλον*** εἰς ἐπιστασίαν τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου». Ταύτην ἀνέλαβε κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 1612, πιθανῶς δὲ ἄκων καὶ μὴ βουλόμενος. Σκοπὸς

---

[186]) Ὁ «πρόλογος» παρουσιάζει τὸν Νεόφυτον καλούμενον τὸ β' εἰς τὸν θρόνον ***μετὰ τὸν θάνατον*** τοῦ Ραφαήλ· εἶνε ὅμως ἀνάγκη νὰ ἱκανοποιηθῇ καὶ ἡ πληροφορία τοῦ ἐν λόγῳ σουλτανικοῦ διατάγματος περὶ ἐξορίας εἰς Ρόδον ὡρισμένων κληρικῶν, οἱ ὁποῖοι «ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ***πρώην*** πατριάρχου, τοῦ ***ἤδη ἀποθανόντος*** Ραφαήλ, προὐκάλεσαν πλεῖστα σκάνδαλα». (Μ. ***Ἠλ. Γενναδ.*** ὡς ἀνωτ. σ. 14). Νομίζομεν ὅτι ἡ ὡς ἄνω διατυπουμένη ἡμετέρα ἄποψις συμβιβάζει πως τὰς δύο πληροφορίας, τοῦ «προλόγου» καὶ τοῦ «διατάγματος». Ὡς πρὸς τοὺς λόγους τῆς ἀπομακρύνσεως τοῦ Ραφαὴλ ἀπὸ τοῦ θρόνου οὐδὲν θετικὸν γνωρίζομεν. Ἴσως ἀπεχώρησεν οἰκειοθελῶς, ἴσως ὅμως καὶ ἐξαναγκασθείς πως ὑπὸ τῶν πραγμάτων. Ὁ θέλων ἵνα συνταχθῇ πρὸς τὸ δεύτερον τοῦτο, ἐχέτω ὑπ᾽ ὄψει τὸ ὑπὸ Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως πρὸς τὸν Ἡρακλείας Διονύσιον γραφὲν περὶ τοῦ Ραφαήλ, ὅτι «***ἐτυράννει τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον***» (E. Legrand bibl. hell. XVII siècle t. IV p. 258). Τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀθανασίου τοῦ Ρήτορος λεχθὲν περὶ τοῦ Ραφαὴλ ὅτι «***κακὸς κακῶς τῶν τῇδε ἀπηλλάχθη***» (Μ. ***Ἠλ. Γενν.*** ὡς ἀνωτ. σ. 85) ὑπαινίσσεται, καθ᾽ ἡμᾶς, τὸν θάνατον τοῦ Ραφαὴλ ἀποδόντος τὸ κοινὸν χρέος ***ἐκτὸς τοῦ θρόνου εὑρισκομένου*** ἢ πιθανὸν καὶ ***μετὰ ἀσθένειαν πολυώδυνον***.— Περὶ ***Ραφαὴλ Β'*** ὅρα γενικῶς: Bandurii 217, 228.—***Μ. Ἀθηνῶν*** Γ' 403, 429. —***Κούμας*** 439.—***Μαθὰς*** 187.—***Ὑψηλ.*** 122, 128.—***Βυζαντ.*** Β' 532.—***Γεδεὼν*** 543. —***τοῦ αὐτοῦ*** Χρονικὰ πατριαρ. οἴκου κλπ. σ. 84, 190— ***τοῦ αὐτοῦ*** κανονικαὶ διατάξεις Α' 42. — ***Νομ. Συναγ.*** 169, 183-189, 207, 210-219, 273, 277, 292. — ***Κώδ.*** Πατρ. Ἀρχ. Α΄ 20, 21, 23.—***Ὀρθοδ*** Γ' 35.—***Θεολογ.*** Γ' 304, 305, Δ' 90, 180, Ι, 223, 224.—***Ἐκκλ. Ἀλ.*** Β' 779, Δ΄ 535 ΙΘ'104, Κ'33.—***Μ. Ε. Ἐγκ.*** ΚΑ' 68.—Le Quien Ι' 330.—Vailhé 1311, 1426. — Byz. Zeit VIII 398.—***Δυοβουν.*** 82.—***Ἑλληνικὰ*** Γ' 50 —***Πανδώρα*** Κ' 48.—***Μαυρογορδ.*** βιβλ. Α' 19. 120.—***Μ. Ζερλέντου*** ὡς ἀνωτ. σ. 12.—Μ. ***Ἠλ. Γενν.*** ὡς ἀνωτ. σ. 6, 10, 13, 14, 85.—Ἰ. Μονὴ Εἰκοσιφοινίσσης ὑπὸ ***Α. Δ. Μ.*** σ. 43. — ***Περιοδ.*** Ε. Φ. Συλλ. ΙΑ' 26.— ***Πεντηκονταετηρὶς*** Ε. Φ. Συλλ. σ. 283, 285.— ***Γ. Μαζαράκη*** συμβολὴ κλπ. 202, 204.— ***Νέος Ποιμὴν*** Β' (1920) σ. 620.—E. Legrand ὡς ἀνωτέρω σ. 234, 258, 269.—A. Pichler ὡς ἀνωτ. σ. 69. — ***Σάθα*** ὡς ἀνωτ. σ. 551-555. ***Παράρτ.*** ΙΖ'. τόμ. Σ. Φ. Σ. σ. 6. καὶ Κ — Κ Β' τόμ. σ. 98. —

αὐτοῦ, ὡς ***ἐπιστάτου*** καὶ ***ἐπιτηρητοῦ*** τοῦ θρόνου, ὑπῆρξε πρὸ παντὸς ἡ κατὰ τὸ προηγούμενον Μελετίου τοῦ Πηγᾶ προπαρασκευὴ τῶν καθέκαστα πρὸς κανονικὴν ἀνάδειξιν καταλλήλου πατριάρχου. Τοῦτο ὅμως κατ' οὐδὲν ἐκώλυεν αὐτὸν νὰ δεχθῇ τὸ εὐνοϊκὸν ἀποτέλεσμα ἐνεργειῶν καὶ ὑπὲρ ἑαυτοῦ φίλων προσώπων καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης δὲν εἶναι ἀπορριπτέα ἡ γνώμη τοῦ ἱερομονάχου Νικοδήμου σημειοῦντος ὅτι «καθεζόμενος ὁ Κύριλλος ἐπιτροπικῶς καὶ διὰ καιρὸν ὀλίγον νὰ ἐπιτηρῇ καὶ νὰ κυβερνᾷ τὰ τοῦ πατριαρχείου, *αὐτὸς εἶχε γνώμην καὶ ἀγάπην νὰ καθίσῃ γνήσιος καὶ κυρίως πατριάρχης τῆς πόλεως*». Τοῦτο ὅμως ἐξήρτα ἀπὸ πολλὰ καὶ διάφορα. Ἀπόδειξις ὅτι ἐρωτηθεὶς καὶ οὗτος παρὰ τοῦ βασιλικοῦ ἐπιτρόπου καὶ ἄλλων, ἐὰν καὶ αὐτὸς στέργῃ τὴν ὑπὸ ἄλλων φατριασάντων γενομένην ἐπανάβασιν τοῦ *πεσκεσίου* καὶ τοῦ *χαρατζίου* — «οὕτω γὰρ αὐτῷ καὶ οὐχ' ἑτέρῳ τὸ πατριαρχεῖον ἐπίκοιτο· εἰς δὲ τὴν τούτου σκέψιν καὶ διορίαν παρέσχεν ὁ βασιλικὸς ἐπίτροπος τῷ Ἀλεξανδρείας ἓξ ἡμέρας, ἵνα ἴδῃ τὸ συμφερότερον καὶ ἀποκριθῇ· τότε οἱ συνωμόται φόβῳ συσχεθέντες προσέτρεξαν τῷ Ἀλεξανδρείας καὶ ἐδεήθησαν ἵνα ἑκουσίως παραιτήσηται· ἦσαν γὰρ πλεῖστα χρήματα ἀνηλωκότες» — Κύριλλος ὁ Λούκαρις ἀπήντησεν ἀρνητικῶς μὴ δεχθεὶς τὴν πατριαρχείαν. «Ὁ οὖν Ἀλεξανδρείας *πῇ μὲν μὴ στέργων τὴν ἐπανάβασιν, πῇ δὲ τὰς συγχύσεις τὰς ψυχοβλαβεῖς ἀπεχθόμενος* ἑτοίμως παρῃτήθη καὶ εἰσῆλθε Τιμόθεος ὁ Παλαιῶν Πατρῶν». Ἡ *ἐπιστασία* τοῦ Κυρίλλου διήρκεσε περὶ τὸν ἕνα μῆνα. [187]).

---

[187]) ***Π. Ζερλέντου*** ὡς ἀνωτ. σ. 9, 12, 13, 21. — Jac. Gaulteri ὡς ἀνωτ. — ὅρα καὶ σημ. 179 καὶ τὸ τέλος τῆς σημ. 178 — Neale ὡς ἀνωτ. Ι.' 368 — ***Μαζαρ.*** κλπ. σ. 209. — Legrand ὡς ἀνωτ. σ. 276.

Ἐνδιαφέροντα τυγχάνουσι τὰ κάτωθι, κατὰ μετάφρασιν ἐκ τοῦ γαλλικοῦ, σχετικῶς πρὸς τὰς τελευταίας ἡμέρας τῆς β.' πατριαρχείας τοῦ Νεοφύτου καὶ τὴν ἐκλογὴν τοῦ Κυρίλλου ὡς ἐπιτηρητοῦ, ὡς ἐπιστέλλει τῷ 1612 ὁ ἐκ τοῦ τάγματος τῶν Ἰησουϊτῶν R. P. François de Canillac πρὸς τὴν ἀδελφότητα αὐτοῦ: «Τὴν πρώτην τοῦ ἔτους 1612 ἑωρτάσαμεν ἐν καλῇ καὶ ὡραίᾳ ὁμηγύρει, τιμηθείσῃ διὰ τῆς παρουσίας τοῦ κ. πρεσβευτοῦ. Εὐθὺς ἀμέσως μεταβάντες εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ ἕλληνος πατριάρχου, ὀνόματι Νεοφύτου, προσεκλήθημεν ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὴν ἑορτὴν τῶν Ἐπιφανείων, τὴν ὁποίαν ἑορτάζουσι μετὰ μεγάλης πομπῆς, εἰς ἀνάμνησιν τῆς βαπτίσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν. Τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐλθούσης μετέβημεν καὶ οἱ τρεῖς μετὰ τοῦ κ. d'Orgeville, συγγενοῦς καὶ ἐφημερίου τοῦ ὡς ἄνω κ. πρεσβευτοῦ, καὶ ἐκεῖ εὕρομεν τὸν πατριάρχην Ἀλεξανδρείας, ἐλθόντα ἐκ νέου εἰς τὴν πόλιν ταύτην. Οἱ δύο πατριάρχαι ἱερούργουν μετά τινων ἄλλων μητροπολιτῶν, ἱερέων καὶ διακόνων. Ὁ Ἀλεξανδρείας ἔφερε μίτραν χρυσῆν, πεπλουτισμένην δι' ἀδαμάντων καὶ λίθων πολυτίμων, ὁ δὲ Κωνσταντινουπόλεως ἔφερεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του μέλαιναν κουκκούλαν (capuchon) τοῦ Ἁγίου Βασιλείου... Κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς καθαγιάσεως ὁ ΚΠ. προέφερε μεγαλοφώνως τοὺς λόγους, χρη-

σιμεύοντας εἰς τὴν καθαγίασιν τοῦ σώματος καὶ ὁ τῆς Ἀλ. τοὺς λόγους, χρησιμεύοντος εἰς τὴν καθαγίασιν τοῦ τιμίου αἵματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν. Ἐγευματίσαμεν μετ' αὐτῶν, τῶν ψαλτῶν ἐν τῷ μεταξὺ ψαλλόντων ἐμμελῶς.... Ἀμφότεροι οὗτοι μᾶς ἔκαμον πολλὰς περιποιήσεις, καίτοι δὲ μετ' ὀλίγας ἡμέρας περιῆλθον εἰς μεγάλην διάστασιν ἀναμεταξύ των, προσεπαθήσαμεν πάντοτε νὰ ἔχωμεν τὰς φιλίας αὐτῶν ἐπισκεπτόμενοι αὐτοὺς συχνάκις. Καὶ ὡς πρὸς τὸν ΚΠόλεως, οὗτος μᾶς ἐξεδήλωσε συχνάκις τὴν ἐπιθυμίαν ὅπως ἑνωθῇ μετὰ τῆς λατινικῆς Ἐκκλησίας, ἐὰν μὴ δι' ἐξωτερικῆς δηλώσεως, ἥτις θὰ τὸν καθίστα ὕποπτον, τουλάχιστον ἀπὸ καρδίας καὶ ἐξ' ἀγάπης, παραδεχόμενος τὰ σημεῖα τῶν διαφορῶν ἀκριβῶς κατὰ τὴν ἀληθῆ ἔννοιαν τῶν ἀρχαίων ἑλλήνων πατέρων.... Ἀλλ' ἐνῷ οὗτος ἐχώρει αὐξάνων εἰς ἀγάπην πρὸς τὴν ἀλήθειαν, τῷ ἐσκευώρησαν μίαν ὕβριν διὰ τῶν μηχανορραφιῶν τοῦ πατριάρχου Ἀλεξανδρείας, ὡς νομίζεται, διενεργήσαντες τὴν ἔξωσιν καὶ τὴν ἐξορίαν αὐτοῦ εἰς Ρόδον, ὅπως ἔχουσι πράξῃ τοῦτο εἰς αὐτὸν καὶ πρὸ πολλῶν ἐτῶν. Εἰς τὴν θέσιν αὐτοῦ ἐξέλεξαν τὸν Ἀλεξανδρείας, εἰς ὃν ὁ μέγας βεζύρης ἔδωκεν ὡραῖον ἐπενδύτην ἐξ ὑφάσματος ὁλοχρύσου διατάξας ἵνα ὁδηγηθῇ ἔφιππος μέχρι τοῦ πατριαρχείου, Ὁ Ἀλ. διενήργησε τὴν σύλληψιν τοῦ πτωχοῦ γέροντος, ὅστις εἶχε καταφύγῃ εἰς γειτονικήν τινα οἰκίαν καὶ μετά τινας ἡμέρας ἐπεβίβασεν αὐτὸν μετὰ φρουρᾶς εἰς πλοῖον ὅπως ἀποσταλῇ εἰς τὸν τόπον τῆς ἐξορίας αὐτοῦ, ἀφοῦ προηγουμένως ὁ Ν. ὁδηγηθεὶς εἰς τὴν ἐκκλησίαν αὐτοῦ ὅπως ἀποχαιρετίσῃ τὸν λαόν του, πλήρης θάρρους καὶ ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ Ἀλεξανδρείας καὶ τῶν κυριωτέρων αὐτοῦ ὀπαδῶν ἐξετόξευσε μέγαν ἀφορισμὸν γενικῶς ἐναντίον πάντων ἐκείνων, ὅσοι εἶχον προκαλέσῃ τὴν θύελλαν ταύτην, χωρὶς νὰ ὀνομάσῃ πρόσωπα, ὅπως ἔπραξε καὶ κατά τὴν πρώτην αὐτοῦ ἐξορίαν.... Ὁ πατριάρχης Ἀλεξανδρείας δὲν ὠνομάζετο ἀπολύτως πατριάρχης, φοβούμενος ὅ,τι τῷ συνέβη τελευταίως, ἕνα μῆνα δηλ. μετὰ τὴν ἐκλογὴν αὐτοῦ ἐκβληθεὶς ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Παλ. Πατρῶν, εἰς ὃν ὁ πατριάρχης Νεόφυτος ἔδωκε τὴν παραίτησιν αὐτοῦ», (**A. Carayon** ὡς ἀνωτ. σ. 60 ἑξ.).

ΠΡΩΗΝ ΛΕΟΝΤΟΠΟΛΕΩΣ ΣΩΦΡΟΝΙΟΥ

Η ΕΙΚΩΝ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ ΧΡΙΣΤΟΥ

ΕΠΙ ΤΗΣ ΠΥΛΗΣ ΤΗΣ ΧΑΛΚΗΣ [1]

Γνωστὴ ἡ μεγάλη εἰκὼν τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, ἡ ἐπὶ τῆς πύλης τῶν προπυλαίων τῶν Βυζαντινῶν ἀνακτόρων, καὶ γνωσταὶ ἐκ τῶν ἀφηγήσεων τῶν Βυζαντινῶν χρονογράφων αἱ ἐξελιχθεῖσαι περὶ αὐτὴν δραματικαὶ σκηναὶ αἱ ἀπολήξασαι εἰς φόνους κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ εἰκονομάχου Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου (717-741). Ἡ εἰκὼν αὕτη, ἢ τὸ ἐκτύπωμα ὡς λέγει ὁ Ζωναρᾶς, ἦτο παναρχαία καὶ θαυματουργὸς καὶ πρὸς αὐτὴν κατέφευγεν ὁ εὐσεβὴς τῆς πρωτευούσης λαὸς μετ᾽ἀδιασείστου πίστεως κατὰ τοὺς ποικίλους ἐξωτερικοὺς κινδύνους τοὺς ἐπαπειλοῦντας τὸ κράτος καὶ τὴν πρωτεύουσαν. Εἰς τὴν λαϊκὴν συνείδησιν ἦτο ὁ φύλαξ καὶ ὁ φρουρὸς τῆς βασιλείας, ἡ ἀσφάλεια καὶ ἡ προστασία τῆς πόλεως. Καὶ ὅτε ἡ μανία τοῦ εἰκονομάχου Λέοντος ἀπετόλμησε νὰ θίξῃ καὶ βεβηλώσῃ καὶ ἀφανίσῃ καὶ τὸ ἱερὸν τοῦτο καὶ πανσεβάσμιον τῆς λατρείας του λείψανον, ὁ λαὸς ἠγωνίσθη μέχρις αἵματος νὰ περισώσῃ ἐκ τῶν φλογῶν τῆς λύσσης τὸ τίμιον κειμήλιον μὲ φανατισμὸν ἱερόν, ἀνάλογον πρὸς τὸ τυφλὸν τῶν ἀντιθέτων πάθος, τὸν ὁποῖον ὑπέτρεφεν καὶ ἐνίσχυεν ἡ ἀκλόνητος πίστις του.

Ὅτε ἡ φρικιαστικὴ φήμη περιέδραμε τὴν πρωτεύουσαν ὅτι οἱ εἰκονομάχοι καταστρέφουσι καί τὴν ἐπὶ τῆς ἀνακτορικῆς πύλης θαυματουργὸν ταύτην εἰκόνα, συνέρρευσαν ἐξηγριωμένοι πρὸ τῶν ἀνακτόρων ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἵνα ἀντὶ πάσης θυσίας προστατεύσουν τὸ ἱερὸν τῆς πίστεως θησαύρισμα. Στρατιῶται ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς τὸν σπαθάριον τοῦ Λέοντος ἐπὶ ὑψωθείσης κλίμακος συνέτριβον διὰ πελέκεως τὴν ἁγίαν εἰκόνα καὶ πρὸ

---

[1]) Χαλκῆ ἐκαλοῦντο τὰ μεγαλοπρεπῆ τῶν Βυζαντινῶν ἀνακτόρων προπύλαια τὰ ἐκ σειρᾶς κιόνων καὶ ἀγαλμάτων, τὰ ὁποῖα ἐκάλυπτε στέγη ἐκ χαλκοῦ.

τῶν ὀφθαλμῶν τῶν πιστῶν ἐτελεῖτο ἡ ἀνοσία βεβήλωσις καὶ συντριβὴ καὶ ἔπιπτον κατὰ γῆς τὰ ἱερὰ τμήματα πρὸς ἐμπαιγμὸν τῆς πίστεως καὶ χλευασμὸν τῆς εὐσεβείας τοῦ λαοῦ ὅστις πληγεὶς βαθύτατα ἐκ τοῦ πρὸ αὐτοῦ τολμωμένου ἀνοσιουργήματος κατασείει καὶ κατακρημνίζει τὴν κλίμακα καὶ τὸν σπαθάριον καὶ φονεύει αὐτόν· φονεύει καὶ τραυματίζει στρατιώτας καὶ ἀναρριπίζει τὴν φλόγα τῶν παθῶν εἰς τὰς παρατάξεις τῶν δύο ἀντιθέτων μερίδων, τῶν εἰκονομάχων καὶ τῶν πιστῶν. Ἡ πρωτεύουσα καὶ τὰ τάγματα τῶν μοναχῶν διατελοῦν ἐν ψυχικῇ ἐξεγέρσει καὶ ἀναβρασμῷ, τὰ πάθη κορυφοῦνται καὶ ἀπειλοῦνται νέαι συγκρούσεις αἱματηραί.

Εἰς τὰς πρὸ τῶν ἀνακτόρων σκηνὰς ταύτας πρωτοστατοῦσιν αἱ γυναῖκες, ἰδίως αἱ μονάζουσαι, ἐν αἷς ἦν καὶ ἡ γνωστὴ Κωνσταντινουπολίτισσα μοναχὴ Θεοδοσία· αὗται κατέρριψαν τὴν κλίμακα καὶ ἐθανάτωσαν τὸν σπαθάριον, καὶ γνωρισθεῖσαι ὑπὸ τῶν ἐκεῖ παρισταμένων εἰκονομάχων καταγγέλλονται εἰς τὸν βασιλέα, συλλαμβάνονται καὶ ὑφίστανται μαρτυρικὸν θάνατον.

Ὁ ζῆλος τῶν εὐσεβῶν χριστιανῶν δὲν κατίσχυσε τῆς βίας· ἡ εἰκὼν ἡ παλαίφατος καὶ θαυματουργὸς τοῦ Χριστοῦ ἐθρυμματίσθη διὰ πελέκεως, κατεστράφη καὶ ἀπώλετο· ἓν ἔτι ἱστορικὸν κειμήλιον ἱερᾶς τέχνης ἀνυπολογίστου ἀξίας διὰ τὴν ἀρχαιότητα αὐτοῦ ἐξέλιπε διὰ παντὸς ἐκ τῆς Βυζαντινῆς ἱερᾶς πινακοθήκης· ὁ τόπος ἔμεινε κενὸς ὡς πληγὴ αἱματηρὰ χαίνουσα εἰς τὴν καρδίαν τοῦ εὐσεβοῦς λαοῦ· καὶ τὸ θλιβερὸν τοῦτο κενὸν θέλων νὰ συμπληρώσῃ ὁ βασιλεύς, ἵνα μὴ ἡ θέα αὐτοῦ ἐξερεθίζῃ τοὺς θεωμένους, διέταξε νὰ ἀποτυπωθῇ σταυρὸς τὸν ὁποῖον εὐλαβούμενος ἐτίμα ὁ εἰκονομάχος καὶ νὰ χαραχθῶσιν οἱ γνωστοὶ στίχοι :

« Ἄφωνον εἶδος καὶ πνοῆς ἐξηρμένον
Χριστὸν γράφεσθαι μὴ φέρων ὁ δεσπότης
ὕλῃ γεηρᾷ ταῖς γραφαῖς πατουμένῃ
Λέων σὺν υἱῷ τῷ νέῳ Κωνσταντίνῳ
σταυροῦ χαράττει τὸν τρισόλβιον τύπον
καύχημα πιστῶν ἐν πύλαις ἀνακτόρων » [1]).

Ἐπὶ ἑκατὸν καὶ πλέον ἔτη ἡ πύλη τῶν ἀνακτόρων ἐκοσμεῖτο μόνον διὰ τοῦ τιμίου σταυροῦ μετὰ τῆς ἀνωτέρω ἐπιγραφῆς. Μετὰ τὴν ἀναστήλωσιν τῶν ἱερῶν εἰκόνων (842) εἰς τὸν αὐτὸν τόπον ἀνιστορήθη καὶ πάλιν νέα εἰκὼν τοῦ σωτῆρος Χριστοῦ τῇ ἀξιώσει τοῦ λαοῦ καὶ ἐντολῇ τῆς βασιλίσσης Θεοδώρας. Ἡ ἀνάμνησις τῆς βεβηλώσεως τῆς εἰκόνος εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ λαοῦ τῆς πρωτευούσης παρέμεινε ζωηρὰ καὶ πρώτιστον ἔργον

1) Ἴδ. Παπαρρηγοπούλου, Ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους τ. Γ. σ. 429 ἔκδ. Ἀθηνῶν 1903.

τῆς εὐσεβοῦς ἀνάσσης ἦτο νὰ ἱκανοποιήσῃ τὸ κοινὸν αἴσθημα καὶ ἐπαναθέσῃ εἰς τὴν ἀνακτορικὴν πύλην τὸ ἱερὸν τοῦ Χριστοῦ εἰκόνισμα, τὸ ὁποῖον ἡ τῶν εἰκονομάχων λύσσα ἐξηφάνισεν. Ἂν ἡ ἀναστηλωθεῖσα νέα εἰκών, ἡ ἐκ μωσαϊκῶν κατασκευασθεῖσα, ἐγένετο πανομοιότυπος τῆς πρώτης τοῦτο δὲν γνωρίζομεν· οὐχ ἧττον εἰκάζομεν ὅτι ἡ παράδοσις διέσωσε τὸν τύπον τῆς πρώτης εἰκόνος, ἐκ μωσαϊκοῦ πάντως καὶ ἐκείνης, ἀφοῦ ἐγένετο χρῆσις πελέκεως πρὸς καταστροφήν, καὶ ἀπέδωκε κατὰ προσέγγισιν τὸ ἀρχικὸν ἐκτύπωμα ἐν ταῖς γενικαῖς αὐτοῦ γραμμαῖς, τοῦ ὁποίου ἄλλως τε θὰ ἐσώζοντο ἐν ναῷ τινι καὶ ἀντίγραφα ὅμοια. Περὶ τὴν ἀναστηλωθεῖσαν νέαν τοῦ Χριστοῦ εἰκόνα ἐχαράχθη καὶ ἐκτενὲς ἐπίγραμμα ἐκ στίχων 29 πρὸς διαιώνισιν τοῦ ἱστορικοῦ τούτου γεγονότος, ἐντολῇ πάντως τῆς βασιλίσσης Θεοδώρας. Τὸ ἐπίγραμμα τοῦτο τὸ πολυτιμότατον διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς ἱερᾶς εἰκόνος ἀνεκαλύψαμεν εἰς κώδικα τῆς Ἀμβροσιανῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Μιλάνου ὑπ' ἀριθ. 41 φ. 86α (A 116 Suppl. olim. T. 246) καὶ τὸ ὁποῖον διὰ τὴν σπουδαιότητα αὐτοῦ δημοσιεύομεν ἐνταῦθα. Ἐν αὐτῷ πλὴν τῆς εἰκόνος τοῦ Χριστοῦ γίνεται μνεία καὶ ἐκτυπώματος τοῦ τιμίου σταυροῦ (στίχ. 2), ἐξ οὗ εἰκάζομεν ὅτι ἀφέθη ἄθικτος ὁ ὑπὸ τοῦ εἰκονομάχου Λέοντος ἐκτυπωθεὶς εἰς τὸν τόπον τῆς εἰκόνος σταυρός· ὅτι τὸ ἐν λόγῳ ἐπίγραμμα ἦν κεχαραγμένον περὶ τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ οὐδεμία ἀμφιβολία, ἀφοῦ ρητῶς λέγεται ὅτι ἡ Θεοδώρα

« ταύτην ἀνεστήλωσεν εὐσεβοφρόνως
ἐν τῇ παρούσῃ τῶν ἀνακτόρων πύλῃ ». (στίχ. 24-25)

Ἐκ τοῦ μήκους τοῦ ἐπιγράμματος, τοῦ ὁποίου ἡ χάραξις ἀπῄτει καὶ ἀνάλογον χῶρον, συμπεραίνομεν ὅτι ἡ εἰκὼν ἦτο ἱκανῶν διαστάσεων καταλαμβάνουσα τὴν ὅλην ἄνωθεν τῶν προπυλαίων τῆς ἀνακτορικῆς πύλης πρόσοψιν. Ἀλλὰ καὶ τὴν εἰκόνα ταύτην τὴν ὁποίαν ἡ βασιλικὴ εὐσέβεια ἐκ νέου ἀνεστήλωσεν ἐξηφάνισε καὶ παρέσυρεν ὁ χρόνος. Εἰς τὴν πτῶσιν κατεποντίσθη διὰ παντὸς καὶ τὸ ἱερὸν τοῦτο λείψανον καὶ ἐσώθησαν ὡς στίχοι μελαγχολικοὶ ἐπιτύμβιοι οἱ λόγοι τοῦ χαράξαντος αὐτούς, τοὺς ὁποίους εὐτυχῶς χεῖρες πιστοῦ καὶ ζηλωτοῦ διέσωσαν εἰς τὸν ἀνωτέρω μνησθέντα Ἀμβροσιανὸν κώδικα οὕτω :

« Σοῦ Χριστὲ τὴν ἄχραντον εἰκόνα βλέπων
σταυρόν τε τὸν σὸν ἐκτύπως γεγραμμένον
τὴν σὴν ἀληθῆ σάρκα προσκυνῶν σέβω.
Λόγος γὰρ ὢν τοῦ πατρὸς ἄχρονος φύσει
ἐκ μητρὸς ὤφθης ἐν χρόνῳ βροτὸς φύσει.
ὅθεν περιγράφων σε καὶ γράφω [ν] τύποις
οὐ τὴν ἄϋλον συμπεριγράφω φύσιν·
γραφῆς γὰρ αὕτη καὶ παθῶν ἀνωτέρα·

τὴν δ' οὖν παθητὴν σάρκα σου γράφων, Λόγε,
ἀσυμπερίγραφόν σε τὸν Θεὸν λέγω.
Ἀλλ' οἱ μαθηταὶ τῶν Μάνεντος δογμάτων
οἱ τὴν δόκησιν φλυαροῦντες ἀφρόνως
ὡς φάσμα τὴν σάρκωσιν ἀκλεῶς λέγειν
ἣν προσλαβὼν ἥνωσας ἀνθρώπων γένος
μὴ προσβλέπειν φέροντες εἰκονισμένον
θυμῷ βρέμοντι καὶ λεοντίῳ θράσει
τὴν σὴν καθεῖλον πανσεβάσμιον θέαν
πάλαι γραφεῖσαν σεπτομόρφως ἐνθάδε·
ὧν τὴν ἄθεσμον ἐξελέγξασα πλάνην
ἄνασσα Θεοδώρα πίστεως φύλαξ
σὺν τοῖς ἑαυτοῖς χρυσοπυρφόροις κλάδοις
τοὺς εὐσεβεῖς ἄνακτας ἐκμιμουμένη
ὑπὲρ δὲ πάντας εὐσεβὴς δεδειγμένη
ταύτην ἀνεστήλωσεν εὐσεβοφρόνως
ἐν τῇ παρούσῃ τῶν ἀνακτόρων πύλῃ
εἰς δόξαν εἰς ἔπαινον αὐτῆς τοῦ κράτους
εἰς εὐπρέπειαν τῆς ὅλης ἐκκλησίας
εἰς πᾶσαν εὐόδωσιν ἀνθρώπων γένους
εἰς πτῶσιν ἐχθρῶν δυσμενῶν καὶ βαρβάρων ».

† ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΠΡΩΗΝ ΜΕΤΡΩΝ ΚΑΙ ΑΘΥΡΩΝ
ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ

ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΙΣ ΑΥΤΗΣ ΚΑΙ ΙΔΙΑι ΕΝ ΤΗι ΗΜΕΤΕΡΑι ΟΡΘΟΔΟΞΩι ΕΚΚΛΗΣΙΑι

Β′

Ἱστορικὴ ἐξέλιξις τῆς Βυζαντινῆς Λειτουργίας ἐν σχέσει πρὸς τὰς τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν καὶ ἡ γενικὴ χρῆσις αὐτῆς ἐν ταῖς ἁπανταχοῦ Ὀρθοδόξοις Ἐκκλησίαις.

§ 13. Αἱ λειτουργίαι αἱ συνταχθεῖσαι, ὡς ἀνωτέρω εἴρηται, κατὰ τὸν 4ον καὶ 5ον αἰῶνα, καὶ αἵτινες ἔτυχον τῆς γενικῆς ἐπιδοκιμασίας μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν, εἰσὶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἡ *τοῦ Μ. Βασιλείου* ἀρχιεπισκόπου Καισαρείας, καὶ ἡ τοῦ *Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου* Κων/λεως, αἵτινες χρησιμοποιοῦνται εἰσέτι μέχρι σήμερον ὑπὸ τῆς Ἀνατολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ἐν δὲ τῇ Δύσει ὑπάρχουσιν, ἡ τοῦ *Ἁγίου Ἀμβροσίου* Μεδιολάνων καὶ αἱ τῶν Ἁγίων *Γελασίου καὶ Γρηγορίου* ἐπισκόπων Ῥώμης, αἵτινες λειτουργίαι ἐφαρμόζονται εἰσέτι ὑπὸ τῶν λατινικῶν ἐκκλησιῶν οὐχὶ καθ' ὁλοκληρίαν, ἀλλὰ εἰς τὰ οὐσιώδη αὐτῶν μέρη.

Ὁ Μ. Βασίλειος καὶ εἶτα ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος συνέδεσαν τὰ ὀνόματα αὐτῶν μετὰ τῶν δύο, ὡς ἄνω, φερωνύμων λειτουργιῶν τοῦ βυζαντινοῦ τύπου, ὧν ἡ δευτέρα ἐστὶ διασκευὴ τῆς πρώτης, μικρᾶς μόνον διαφορᾶς ὑφισταμένης μεταξὺ ἀμφοτέρων, καθ' ὅσον εὐχαί τινες μᾶλλον ἐκτεταμέναι ὑπάρχουσιν ἐν τῇ λειτουργίᾳ τοῦ Μ. Βασιλείου.

§ 14. Ἡ Βυζαντινὴ αὕτη λειτουργία ἔχει ὡς *καταγωγὴν* αὐτῆς, τὴν ἀποδιδομένην τοιαύτην εἰς τὸν Ἅγιον Ἰάκωβον τὸν Ἀδελφόθεον, ἣν ἐτέλουν τὸ πάλαι εἰς τὰ Πατριαρχεῖα Ἱεροσολύμων καὶ *Ἀντιοχείας*. Ὁ Μ. Βασίλειος ἐπέταμε τὴν ἀρχαίαν ταύτην λειτουργίαν καὶ ἐκ Καππαδοκίας ἐξηπλώθη ἡ κατ' αὐτὸν λειτουργία, κατὰ τὸν 5ον αἰῶνα, καθ' ὅλην τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ ἔφθασε μέχρι τοῦ ἀρχαίου Βυζαντίου. Ἡ ἄκρα συγκέντρωσις,

ἥτις ἐβασίλευεν ἐν Κων/πόλει, συνετέλεσεν ἵνα ἡ λειτουργία αὕτη, φέρουσα πλέον *τὸν Βυζαντινὸν τύπον*, μεταρρυθμισθῇ μετὰ ταῦτα ἐπὶ τὸ βραχύτερον ὑπὸ τοῦ ἱ. Χρυσοστόμου, ἥτις καὶ διαδοθεῖσα ἐγενικεύθη ἔκτοτε εἰς ὅλην σχεδὸν τὴν *'Ανατολήν*.

Μετεδόθη ἡ Βυζαντινὴ αὕτη λειτουργία κατόπιν καὶ εἰς ὅλην τὴν *'Ανατολικὴν Εὐρώπην*, οὕτως ὥστε καὶ μέχρι σήμερον ἀκολουθοῦσιν αὐτὴν ἔκτοτε οἱ ὀρθόδοξοι λαοί, Ἕλληνες, Ρῶσσοι, Σέρβοι, Βούλγαροι, Ρουθῆνοι, ὡς καὶ οἱ Ρουμοῦνοι καὶ οἱ Γεωργιανοί.

§ 15. Σημειωτέον ὅτι οἱ μεγάλοι Διδάσκαλοι καὶ Ποιμένες τοῦ 4ου καὶ 5ου αἰῶνος οὐδαμῶς συνέθετον ὅλας τὰς εὐχὰς καὶ τοὺς ὕμνους τῆς λειτουργίας τοὺς ἀναφερομένους εἰς ὄνομα αὐτῶν. Ἐποιοῦντο διαλογὴν ἐν ταῖς εὐχαῖς ταῖς ἀρχαιοτέραις, ὡς καὶ ἐν τοῖς ὕμνοις τοῖς συντεθειμένοις κατὰ τὸ πλεῖστον μέρος παρὰ διαφόρων συγγραφέων καὶ ποιητῶν διὰ τὴν συνάθροισιν τῶν πιστῶν. Οἱ μεγάλοι οὗτοι Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἠδύναντο ἵνα ἐπιφέρωσι τροποποιήσεις τινάς, προσθέσωσι δὲ καὶ εὐχὰς καὶ ὕμνους συντεθειμένους παρ' αὐτῶν· ἀλλ' ἡ *βάσις* οὐδόλως προήρχετο ἐξ αὐτῶν. Ἀπόδειξις δὲ ὅτι αὐτὴ ἡ βάσις εὕρηται ἡ αὐτὴ εἰς ὅλας τὰς ἄλλας λειτουργίας.

§ 16. Ὅλαι αἱ Χριστιανικαὶ λειτουργίαι συμφωνοῦσιν εἰς τὸ κυριώτερον τοῦτο σημεῖον, ὅτι ἔχουσιν *ὡς βάσιν*, αὐτὴν τὴν πραγματικὴν παρουσίαν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ Εὐχαριστίᾳ. Ἔχουσι δηλ. τὴν ἀκράδαντον πεποίθησιν ὅτι ἐν τῷ ἄρτῳ καὶ τῷ οἴνῳ *πραγματικῶς παρίσταται ἡ σάρξ καὶ τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου*, εἰς ὃ τὰ στοιχεῖα ταῦτα μεταβάλλονται καὶ μεταποιοῦνται διὰ τῆς ἐπικλήσεως καὶ ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὡς καὶ διὰ τῶν Πατέρων διεκήρυξε μετὰ ταῦτα καὶ ἡ Ζ΄ Οἰκουμ. Σύνοδος ἐναντίον τῶν Εἰκονομάχων· (πρβ. Ἰγνάτ. πρὸς Σμύρν. 7 — Ἰουστ. Α' Ἀπολ. 65 — Εἰρην. 52,5 — Δαμασκην. Ἔκδ. ὀρθοδ. πιστ. 414 καὶ Σωφρ. Ἱεροσ. παρὰ Migne 77 σ. 3983).

Παραδέχονται καὶ τὴν ὑπερφυσικὴν ἐνέργειαν τῶν Μυστηρίων ὡς καὶ τὰς εὐχὰς ὑπὲρ ζώντων καὶ τεθνεώτων. Ἐντεῦθεν δέ, καθὼς καὶ ὅλοι οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, ἐκλαμβάνουσι καὶ *ὡς θυσίαν ἱλαστικὴν* τὴν Εὐχαριστίαν, καθ' ἣν καταλλάσσεται ὁ ἄνθρωπος τῷ Θεῷ καὶ ἀνάγονται αὐτῷ εὐχαὶ ὑπὲρ ζώντων καὶ τεθνεώτων (Κυρίλ. Ἱεροσολυμ. Κατηχ. 23,8 — Χρυσοστομ. ὁμιλ. πρὸς Φιλιππ. καὶ λόγ. 32 καὶ 35 κλπ.). Εἰς ὅλας τὰς χριστιανικὰς λειτουργίας ἡ *θεία Μυσταγωγία* θεωρουμένη ὡς ἀληθὴς θυσία, τυγχάνει ὡς τοιαύτη τὸ κέντρον τῆς δημοσίας λατρείας. Αὗται διαφέρουσι μόνον κατὰ τοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους, ὡς καὶ ἐν ταῖς διατυπώσεσι τῆς ἐπικλήσεως.

§ 17. Πρὸς ταῖς ἀνωτέρω μνημονευθείσαις λειτουργίαις κέκτηνται μέχρι σή-

μερον οἱ κατ' Ανατολὰς Χριστιανοὶ καὶ τὴν ἀπονεμομένην εἰς τὸν *Ἰάκωβον τῶν Ἱεροσολύμων*, ἐκείνην περὶ ἧς ἀνωτέρω εἴπομεν, καὶ ἥτις συμπεριελαμβάνετο εἰς τὰς Ἀποστολικὰς Διατάξεις. Ἐπίσης κέκτηνται τὴν λειτουργίαν τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας τῆς Ἀρμενικῆς καὶ εἰς τὰς ἄλλας τοιαύτας τῶν περισσοτέρων Ἐκκλησιῶν ἢ Αἱρέσεων τῆς Ἀνατολῆς, λίαν ἐπίσης ἀρχαίων (Duchesne loc. cit. p. 75).

Οἱ δὲ ἐν τῇ Δύσει ἔχουσι πρὸς ταῖς γνωσταῖς ἤδη τοιαύταις λειτουργίαις, καὶ τὴν *Μαζαραβικὴν*, ἥτις οὖσα ἐν χρήσει κ τὰ τὸν 6ον αἰῶνα καθ' ὅλην τὴν Ἰσπανίαν, περιωρίσθη μετὰ ταῦτα εἴς τινας μόνον ἐκκλησίας τοῦ Τολέδου. Δύνανται εἰσέτι ἵνα προσθέσωσιν εἰς τὰς Δυτικὰς λειτουργίας *καὶ τὴν τῶν Βενεδικτίνων*, ἣν ἀκολουθοῦσιν οἱ μοναχοὶ τοῦ τάγματος τούτου, ἐπίσης τὴν λεγομένην «λειτουργίαν τῆς Λυὼν» καὶ τὴν ἐν σλαβωνικῇ γλώσσῃ τοιαύτην ἐν χρήσει παρὰ τοῖς Δαλμάτοις καὶ Ἰλλυριοῖς, τοῖς ἐφαρμόζουσι τὸν λατινικὸν τύπον.

Ἡ λειτουργία τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου, ἡ ἐν χρήσει ἐν Ἱερουσαλὴμ καὶ Ἀντιοχείᾳ κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα, τυγχάνει εἰσέτι μέχρι σήμερον ἢ μᾶλλον κοινὴ μεταξὺ τῶν αἱρετικῶν Ἰακωβιτῶν καὶ τῶν Σύρων Καθολικῶν. Καὶ παρ' ἡμῖν τοῖς Ὀρθοδόξοις τελεῖται ἡ *λειτουργία τοῦ ἁγ. Ἰακώβου* ἐν Ἱερουσαλὴμ κυρίως, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ, ἀλλ' ἅπαξ τοῦ ἔτους καὶ δὴ κατὰ τὴν κυριώνυμον ἡμέραν τοῦ ἁγίου (βλ. Λειτουργία ἁγ. Ἰακώβου. Ἀθῆναι. 1929 ἔκδ. Β' ὑπὸ Ἀρχιεπισκ. Ἀθηνῶν Χρυσοστόμου). Ἡ οὕτω διαμορφωθεῖσα λειτουργία τοῦ ἁγ. Ἰακώβου, ἡ ἐν τῷ 8ῳ βιβλίῳ τῶν Ἀποστολικῶν Διαταγῶν περιεχομένη, δύναται ἵνα θεωρηθῇ ὡς ὁ θεμελιώδης τύπος τῆς λειτουργίας τῆς κατὰ τὸν 3ον αἰῶνα ἐπικρατούσης.

§ 18. Ὑπάρχουσι πρὸς τῇ *Ἀρμενικῇ Λειτουργίᾳ*, συντεθειμένῃ ὑπὸ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Φωτιστοῦ, καὶ αἱ τῶν *Νεστοριανῶν* τοιαῦται, χρησιμοποιούμεναι εἰς τὰς διαφόρους Νεστοριανὰς Ἐκκλησίας τῆς Μ. Ἀσίας, ὡς καὶ ἡ Λειτουργία τῶν *Μαρωνιτῶν*, γραφεῖσα ἐν Συριακῇ καὶ διατηρουμένη ἐν τῷ Λιβάνῳ ὑπὸ τοῦ λαοῦ, οὗτινος φέρει τὸ ὄνομα. Ὑφίσταται δὲ ἐπίσης ἡ *Κοπτικὴ Λειτουργία*, ἀρχικῶς συνταχθεῖσα ἑλληνιστί, ἥτις ἀνέρχεται μέχρι τοῦ ἁγίου Κυρίλλου τοῦ Ἀλεξανδρείας καὶ ἴσως μάλιστα μέχρι τοῦ Ἁγίου Μάρκου, ἀντιγραφεῖσα δὲ εἶτα ἐν Κοπτικῇ γλώσσῃ, ὑπάρχει μέχρι σήμερον ἐν χρήσει ἐν Αἰγύπτῳ (Ch. Pargoir, art. Alexandrie 7 col. 793). Προσθετέον δὲ καὶ τὰς λειτουργίας τῆς *Αἰθιοπικῆς* ἢ τῶν *Ἀβυσσινῶν*, αἵτινες ποικίλλουσι τῆς Κοπτικῆς τοιαύτης (βλ. καὶ Janin op. cit. XVII p. 63 καὶ Duchesne Orig. du cult chret· Paris 1898 p. 75).

Ἐν ὅλαις ταύταις ταῖς λειτουργίαις διακρίνουσι δύο μέρη: *τὴν λειτουργίαν τῶν Κατηχουμένων*, εἰς ἣν ἠδύναντο ἵνα παρίστανται οἱ προπαρα-

σκευαζόμενοι εἰς τὸ Βάπτισμα καὶ τὴν *λειτουργίαν τῶν Πιστῶν*. Ἀποτελεῖται δὲ ἡ τελευταία αὕτη ἐκ μᾶλλον ἐπισήμων εὐχῶν προπαρασκευαστικῶν, ἐξ αὐτῆς τῆς λειτουργικῆς πράξεως κυρίως εἰπεῖν μέχρι τῆς κοινωνίας συμπεριλαμβανομένης, καὶ ἐξ εὐχῶν εὐχαριστηρίων.

§ 19. Ἐν τῷ γενικῷ τούτῳ πλαισίῳ τῶν ὡς ἄνω ἀναφερομένων καὶ σωζομένων μέχρι σήμερον ἀρχαίων λειτουργιῶν, συμπεριλαμβάνονται καὶ *οἱ λειτουργικοὶ τύποι*, τὸ σύνολον τῶν ὁποίων καταρτίζουσι μεθ' ὅλης τῆς λειτουργίας τὴν πλήρη καὶ ζῶσαν εἰκόνα τῆς ζωῆς τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἐν Κων/πόλει καθαρὸν *Βυζαντινὸν τύπον* (rit.) ἡ πλέον ἐπικρατοῦσα γνώμη ἀποδίδει τὴν προέλευσιν αὐτοῦ εἰς τὴν ἀρχαίαν λειτουργίαν τῆς *Ἀντιοχείας*, τῇ ἐπιρροῇ τῆς Ἐκκλησείας Καισσαρείας Καππαδοκίας (Ef. Dict. art. Liturgie T. IX.-col. 817 etc.). Ἡ εἰσαγωγὴ δὲ αὕτη ἐγένετο ὑπὸ πολυαρίθμων Ἐπισκόπων τοῦ Βυζαντίου εἴτε καταγομέτων ἐξ Ἀντιοχείας ἢ ἐκ Καισαρείας τῆς Καππαδοκίας, εἴτε καὶ σπουδασάντων εἰς τὴν Σχολὴν τῆς Ἀντιοχείας· τοιοῦτοι δὲ Ἐπίσκοποι ἀναφέρονται Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός, Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ὁ Νεστόριος καὶ ἄλλοι. Διελθοῦσα διὰ Καισαρείας ἡ λειτουργία αὕτη ἀνεπτύχθη ἤδη πρὸ τῆς ἀφίξεως αὐτῆς εἰς Βυζάντιον. Ἔλαβε δὲ αὕτη κατόπιν ἐνταῦθα ὅλως ἰδιαιτέραν ἀνάπτυξιν, ὑπενθυμίζουσαν τὴν Βυζαντινὴν πομπὴν καὶ μεγαλοπρέπειαν.

§ 20. Ὁ Βυζαντινὸς οὗτος λειτουργικὸς τύπος διεδόθη μετὰ ταῦτα εἰς τὰ *Βαλκάνια* καὶ τὰς *Σλαυϊκὰς χώρας* ὡς καὶ παρὰ τοῖς *Μελχίταις* Χριστιανοῖς Συρίας, Παλαιστίνης καὶ Αἰγύπτου. Ἡ ἐπιρροὴ τοῦ Βυζαντίου ἐγένετο λίαν ἐπαισθητὴ παρὰ τοῖς τελευταίοις τούτοις, καὶ ἰδίᾳ παρὰ τοῖς Αἰγυπτίοις Μελχίταις καὶ δὴ μετὰ τὸ σχίσμα μεταξὺ Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ Μιχαὴλ τοῦ Κηρουλαρίου († 1059). Συνεπείᾳ δὲ τῆς ἐπιρροῆς ταύτης, πάντες οὗτοι οἱ ἐν Αἰγύπτῳ, οἱ φυλάττοντες κατ' ἀρχὰς τὸν Ἀλεξανδρινὸν λειτουργικὸν τύπον, ἀπεδέχθησαν ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ 13ου αἰῶνος τὸν Βυζαντινὸν τοιοῦτον ἐπὶ τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Μάρκου τοῦ Β', ὅστις πρότερον εἶχεν ἐπισκεφθῇ πρὸς τοῦτο τὸ Βυζάντιον (1203-1204). Cf. Dict. d'Archel. art. Alexandrie 1 col. 1187 sq.).

Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ λειτουργίᾳ Ἀντιοχείας ἔχουσι νῦν τρεῖς τύπους *Συριακούς*, ἤτοι τὸν καθαρῶς Συριακὸν ἢ τῶν *Ἰακωβιτῶν*, τῶν *Μαρωνιτῶν* καὶ τῶν *Νεστοριανῶν*, ἐξ ὧν τὸν τελευταῖον ἀποκαλοῦσι καὶ *Περσικόν*. Ὅσον ἀφορᾷ τὸν *Ἀρμενικὸν* λειτουργικὸν τύπον, οὗτος ὑπέστη τὴν διπλῆν ἐπιρροὴν τῆς Καισαρείας καὶ Ἐδέσσης. Ἡ δὲ Ἀλεξανδρινὴ ἀρχαία λειτουργία ἀφ' ἑτέρου, παρήγαγε μόνον δύο τύπους, τὸν *Κοπτικὸν* καὶ *Αἰθιοπικὸν* ἢ *Αβυσσινιακόν*, ἀλλ' ἕκαστος τούτων ὑπέστη σὺν τῷ χρόνῳ τὴν ἐπιρροὴν τῶν γειτονικῶν τύπων καὶ τἀνάπαλιν. (Cf. Petit art. Armenie 1 col. 1893).

(Ἕπεται συνέχεια)

ΑΓΓΕΛΟΥ Δ. ΒΟΥΔΟΥΡΗ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ

ΟΙ ΜΟΥΣΙΚΟΙ ΧΟΡΟΙ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΚΑΤΩ ΧΡΟΝΟΥΣ

(Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου)

Λαμπαδάριος

Ἐκ τῆς θέσεως τοῦ πρώτου δομεστίκου προήρχετο ὁ ἑκάστοτε λαμπαδάριος. Σπανίως συνέβη ὁ λαμπαδάριος νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὴν λαμπαδαρείαν ἐκ τῆς θέσεως τοῦ δευτέρου δομεστίκου εἰς ἀρχαιοτέρους χρόνους. Τὸ πρᾶγμα εἶχε μεγάλην δυσκολίαν ἀπὸ ἀπόψεως καταρτισμοῦ τοῦ δομεστίκου διὰ τὴν ἀνωτέραν θέσιν. Τὰ μουσικὰ κείμενα ἕνεκα τῆς ἀρχαίας συνεπτυγμένης καὶ λίαν δυσμαθήτου γραφῆς, ἀπήτουν πολυχρόνιον χοροστασίαν ἐν τῷ ναῷ. Συνεπῶς δὲν ἐκρίνετο ἄξιος ὁ δεύτερος δομέστικος νὰ διέλθῃ εἰς τὴν θέσιν τοῦ λαμπαδαρίου. Ἄλλωστε καὶ ὁ λαμπαδάριος ἦτο πάντοτε μαθητευόμενος οὕτως εἰπεῖν τοῦ πρωτοψάλτου μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ἦτο κατὰ πολὺ προχωρημένος τῶν δομεστίκων εἰς τὴν μουσικήν. Ἦτο ἠναγκασμένος οὗτος νὰ ἀκολουθῇ τὸν πρωτοψάλτην ἐν τῷ ψάλλειν κατ᾽ ἐκτέλεσιν ἀναλλοίωτον. Ἐχρησιμοποίει καὶ οὗτος εἰς τὴν μελέτην τὰ αὐτὰ τοῦ διδασκάλου πρωτοψάλτου μουσικὰ κείμενα, παραλαμβάνων καὶ ἀπομνημονεύων τὰ μουσικὰ μαθήματα κατὰ τὴν ἐν τῷ ναῷ τούτῳ ἐκτέλεσιν. Διότι ὁ λαμπαδάριος ὑπεχρεοῦτο, καθὼς τὸ ἔπραττεν ὁ πρωτοψάλτης, νὰ ψάλλῃ ὅλα ἐν γένει τὰ ἐκκλησιαστικὰ μέλη ἄνευ κειμένου, ἔχων αὐτὰ ἀποστηθισμένα. Τοῦτο ἀπήτουν αἱ θέσεις τοῦ πρωτοψάλτου καὶ τοῦ λαμπαδαρίου. Ὅθεν καὶ δὲν ἦτο εὔκολον πρᾶγμα ὁ καθεὶς νὰ χειροθετηθῇ ἀπὸ τῆς μιᾶς ἡμέρας εἰς τὴν ἄλλην πρωτοψάλτης ἢ λαμπαδάριος. Τὰ ἀξιώματα ταῦτα ἐβάρυνον τοὺς κατόχους των μὲ βάρη δυσβάστακτα καὶ καθήκοντα σοβαρά. Ἡ λαμπαδαρεία ἦτο ἔργον ἐπίπονον ὁσάκις ὁ πρωτοψάλτης ἦτο πεπροικισμένος μὲ τὸ χάρισμα τῆς μεγαλοφωνίας. Καὶ κατὰ κανόνα ἐπεδιώκετο μεγαλόφωνος νὰ εἶναι ὁ μέλλων πρωτοψάλτης διὰ νὰ ἀνταποκρίνηται καὶ εἰς τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ καὶ εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ πατριαρ-

χικοῦ ναοῦ. Ἐν δὲ τῇ προσλήψει τῶν δομεστίκων ἐλαμβάνετο πρόνοια ὅπως οὗτοι διακρίνωνται ἐπὶ πλουσίᾳ, μεγάλῃ, εὐστρόφῳ καὶ μελῳδικῇ φωνῇ καὶ ἐπὶ στηθικῇ ἀντοχῇ. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ὁ πρωτοψάλτης καὶ ὁ λαμπαδάριος εἶχον τὸ αὐτὸ φωνητικὸν ὄργανον, τὴν αὐτὴν ἀντοχήν, τὴν αὐτὴν παραστατικότητα τοῦ μέλους, τὸν αὐτὸν ζῆλον εἰς τὸ ἔργον των.

Ὁ λαμπαδάριος ἦτο ὁ ἐπίδοξος πρωτοψάλτης. Ἐφιλοτιμεῖτο νὰ καταγίνεται μέ τὴν μουσικὴν πάντοτε περισσότερον ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὸν διδάσκαλόν του. Συνήθως ἀντέγραφε τὸν πρωτοψάλτην εἰς ὅλα : εἰς τὴν στάσιν, εἰς τὸν τρόπον τῆς ἀπαγγελίας τοῦ ἐκκλ. μέλους, εἰς τὰς συνηθείας του ἐν γένει. Καὶ τοῦτο διότι δὲν ἐπεθύμει νὰ παραστρατήσῃ εἰς τίποτε ὅπερ ἀπετέλει καθῆκον ἢ δικαίωμά του λόγῳ τῆς θέσεώς του. Καὶ ἦτο εἰς αὐτὸν δυνατὸν νὰ περιπέσῃ εἰς παρατυπίαν ἢ παραχορδίαν κατὰ τὸ ψάλλειν ! Ἀμέσως ἐκαλεῖτο εἰς τὴν τάξιν ὑπὸ τοῦ ἐπιστάτου τοῦ Τυπικοῦ καὶ τοῦ κριτοῦ τοῦ μέλους. Δὲν εἶναι δὲ τόπος ὁ πατριαρχικὸς ναὸς ὅστις γνωρίζει χασμῳδίας κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἀκολουθιῶν. Ὅλα γίνονται ἐκεῖ ὅπως πρέπει νὰ γίνωνται, ὅπως διατάσσει ἡ παράδοσις, ὅπως λέγει τὸ γραπτὸν καὶ ἄγραπτον Τυπικὸν τοῦ πρωτοψάλτου.

Ἡ θέσις τοῦ λαμπαδαρίου εἶναι λεπτὴ καὶ δυσχερής. Εἶναι οὗτος ὑπεύθυνος διὰ τὴν παράδοσιν τῆς μουσικῆς εἰς τοὺς δομεστίκους τοῦ ναοῦ. Ἡ μουσικὴ ἦτο δυσκολομάθητος μὲ τὸ ἀρχαιότερον τοῦ σημερινοῦ γραφικὸν σύστημα. Καὶ τὴν δυσκολίαν ταύτην ἔπρεπεν οἱ δoμέστικοι νὰ τὴν παρακάμψουν χάρις εἰς τὴν ἐπίμονον προσπάθειαν τοῦ λαμπαδαρίου καὶ τοῦ πρωτοψάλτου, «*οἵτινες μόνοι* δύνανται νὰ διδάξωσιν ἐπιστημόνως τὴν μουσικὴν τῆς Ἐκκλησίας τέχνην, ἥτις ἂν μείνῃ ἔξω τῆς διδασκαλίας τῶν ψαλτῶν τοῦ πατριαρχικοῦ ναοῦ κινδυνεύει νὰ γίνῃ ἐξίτηλος καὶ τότε — ἀλλοίμονον — δὲν θὰ ὑπάρχῃ ἐκλείποντος τοῦ πρωτοψάλτου καὶ λαμπαδαρίου ἐκεῖνος ὅστις θὰ τοὺς διαδεχθῇ εἰς τὸ χοροστατῆσαι καὶ ψάλλειν ἐν τῇ Μεγάλῃ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ» 7). Πρὸς τούτῳ δὲ ὁ λαμπαδάριος ἐκτὸς τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ «ἕνεκεν τῆς χοροστασίας αὐτοῦ, ψάλλοντος ἐν τοῖς τεταγμένοις καιροῖς τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀκολουθιῶν καὶ συνελεύσεων» ἐλάμβανε καὶ ἰδιαίτερον πατριαρχικὸν ἐπίδομα «ἐπὶ τῷ διδάσκειν καὶ ἐπιμελεῖσθαι τῶν δύο δομεστίκων, καὶ παραδίδειν μετ' ἀκριβείας δὶς τῆς ἑβδομάδος τὰ μαθήματα ὥστε τελείους καὶ τούτους ἀναδεῖξαι εἰς ὀλίγου καιροῦ διάστημα» 8). Προσέτι ἦτο ἐπιφορτισμένος καὶ μὲ τὴν φροντίδα τοῦ νὰ διδάξῃ ἀμισθεὶ τὴν μουσικὴν τέχνην καὶ εἰς ὅσους παραδίδονται εἰς αὐτὸν κατ' ἐκλογὴν μαθητὰς ὑπὸ τοῦ κατὰ καιρὸν πατριάρχου καὶ τῶν ἁγίων ἀρχιερέων 9).

7) Πατριαρχικὸν γράμμα Νεοφύτου Ζ' τοῦ 1791, βλέπε ἀνωτ.

8) καὶ (9) Πατριαρχικὸν γράμμα τοῦ αὐτοῦ Πατριάρχου. Ἔνθ' ἀνωτ.

Ἀλλὰ τὸ ἔργον τῆς συνεχίσεως τῆς διδασκαλίας τῆς μουσικῆς τέχνης ὁ λαμπαδάριος ἐξηκολούθει καὶ μετὰ τὴν παραδοχὴν καὶ ἐπικράτησιν ἐν τῷ πατριαρχικῷ ναῷ τῆς νέας γραφῆς τοῦ μουσικοῦ μέλους, ὅπερ παρὰ τὴν μεταβολὴν τῆς γραφῆς δὲν ἔπαυσε πάντοτε νὰ εἶναι αὐτὸ τὸ ἀρχαῖον μέλος. Διότι ποτὲ διὰ μέσου τῶν αἰώνων δὲν ἤλλαξε τὸ μέλος. Ἡ γραφὴ μάλιστα. Ὁ λαμπαδάριος ἔπαιξε σπουδαῖον πάντοτε ρόλον εἰς τὸ ζήτημα τῆς γραφῆς τοῦ μέλους. Φαίνεται ὅτι ὁ λαμπαδάριος ὡς νεώτερος ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τοῦ πρωτοψάλτου, ἐπλησίαζε περισσότερον τὸ σύγχρονον πνεῦμα ὡς πρὸς τὴν ἐξέλιξιν τοῦ ζητήματος τῆς γραφῆς τοῦ μέλους· διὸ καὶ ἐπεδίωξε πολὺ ἡ ἀρχαία τῆς Ἐκκλησίας μουσικὴ νὰ εὕρῃ τὴν ἁρμόζουσαν γραφήν, διότι μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου τὰ ἀρχαῖα σημεῖα τῆς γραφῆς ἔχανον τὴν ἀρχικήν των ἀξίαν ἐν τῇ παραστάσει τοῦ μέλους, διότι οὐδεὶς θὰ ὑπῆρχεν ὅστις θὰ ἦτο εἰς θέσιν νὰ διδάξῃ τὴν δύναμιν αὐτῶν τῶν σημείων. Τούτου λαμβανομένου ὑπ᾽ὄψιν δέον νὰ σημειωθῇ τοῦτο. ὅτι ἂν εἰς τοὺς πρωτοψάλτας κυρίως ὀφείλεται ἡ κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν αὐστηρὰ τήρησις τοῦ ἀρχαίου μέλους, ἐξ ἄλλου εἰς τοὺς λαμπαδαρίους τοῦ πατριαρχικοῦ ναοῦ ἀνήκει ἡ τιμὴ ὅτι αὐτοὶ εἰργάσθησαν κυρίως διὰ τὴν διατήρησιν τοῦ ἀρχαίου τούτου μέλους ἐν γραφῇ ἀναλελυμένῃ καὶ παραστατικωτέρᾳ. Οὕτω ὁ λαμπαδάριος Πέτρος ὁ Πελοποννήσιος, μία μουσικὴ ἰδιοφυΐα τοῦ 18ου αἰῶνος, εἶναι ὁ ἀντιπροσωπευτικὸς τύπος ὅλων τῶν συναδέλφων αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν ἡ βυζαντινὴ ἐκκλησιαστικὴ ἡμῶν μουσικὴ χρεωστεῖ πολλά, αὐτὴν τήν σημερινὴν μορφήν της.

Διὰ τῆς γραφῆς τὴν ὁποίαν αὐτὸς εἶχεν ἐφεύρει καὶ καταρτίσει ἐπὶ τῇ βάσει τῆς παλαιοτέρας μέχρι τότε ἐν χρήσει οὔσης τοιαύτης, μετέγραψεν ὅλην τὴν μουσικὴν ὕλην, ἥτις εὑρίσκετο ἐν ἀρχαίοις καὶ συγχρόνοις χειρογράφοις, γεγραμμένοις μὲ τὸ λίαν ἐκεῖνο συνεπτυγμένον σημαδογραφικὸν σύστημα τῶν μᾶλλον μεμακρυσμένων χρόνων τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς καὶ τῆς πρὸ τῆς ἁλώσεως ὡς καὶ τῆς μετὰ τὴν ἅλωσιν. Ὅσα δὲ ἀκριβῶς μετέγραψεν εἰς τὴν γραφήν του ὁ λαμπαδάριος οὗτος, ταῦτα καὶ διεσώθησαν, τοῦτα καὶ παρελήφθησαν διὰ τὴν περαιτέρω χρῆσιν ὑπὸ τῶν μουσικοδιδασκάλων τοῦ πατριαρχικοῦ ναοῦ. Καὶ κυρίως ὁ λαμπαδάριος Πέτρος μετέγραψεν ἐκεῖνα ἐκ τῶν ἀρχαίων μελῶν, ἅτινα διεσώθησαν μέχρις αὐτοῦ ὡς φέροντα τὴν κοινῶς παραδεδεγμένην γνησιότητα τῶν βυζαντινῶν χρόνων καὶ ἀπολαύοντα κύρους ἀναμφισβητήτου ὡς πρὸς τὴν μουσικὴν αὐτῶν ἀξίαν καὶ σκοπιμότητα διὰ τὸ ἐκκλησιαστικὸν περιβάλλον, ἐν ᾧ ἀνέκαθεν ἐγεννήθησαν. Τῳόντι δὲ τὰ ὡς βυζαντινὰ θεωρούμενα καὶ ἐκτιμώμενα ἀρχαῖα ὄντως μέλη, χαρακτηρίζονται διὰ τὸ σοβαρὸν καὶ θρησκευτικόν των ὕφος (style religieux). Ἡ ἀνάλυσις αὕτη τοῦ Πέτρου διέσωσε συνεπῶς τὸ ἀρχαιότερον

μέλος καὶ τὸ ἐξησφάλισε κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀπὸ τὴν παντελῆ ἄγνοιαν εἰς τὴν ὁποίαν ἐφέρετο μὲ τὸν καιρόν.

Μετὰ μίαν περίπου τριακονταετίαν ἄλλος λαμπαδάριος τοῦ πατριαρχικοῦ ναοῦ Γρηγόριος ὁ Λευΐτης, μουσικὴ αὐθεντία διὰ τὴν ἐποχήν του, ἀξιωθεὶς μάλιστα οὗτος καὶ νὰ πρωτοψαλτεύσῃ, παρὰ τὴν ἀντίδρασιν τῶν συγχρόνων του πρωτοψαλτῶν καὶ τῶν ὀπαδῶν ἐν γένει τοῦ συστήματος τοῦ Πέτρου, ἐγένετο εἰσηγητὴς νέου γραφικοῦ συστήματος, τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ Γεωργίου τοῦ Κρητὸς τοῦ μουσικοδιδασκάλου, συστήματος ἀνεπτυγμένου ἐν σχέσει μὲ τὸ τοῦ Πέτρου καὶ δυναμένου νὰ ἀνταποκριθῇ εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ μέλους ἐκτελουμένου. Ἀναχωρῶν ἐκ τῆς ἰδέας ὅτι τὰ ἀρχαῖα μέλη — τὰ μέχρι τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ διὰ διαφόρων συνεπτυγμένων γραφῶν διασωθέντα καὶ διὰ μόνης τῆς μακροχρονίου διδασκαλίας διατηρηθέντα εἰς τὴν μνήμην τῶν ἑκάστοτε μουσικοδιδασκάλων καὶ πρωτοψαλτῶν — ἔπρεπε νὰ γραφῶσι διὰ τοῦ συστήματος τοῦ Κρητὸς ὅπερ παρίστανεν αὐτὰ πιστῶς ἐκ τῇ ἐκτελέσει, διότι οὕτω θὰ προεφυλάττοντο ἀπὸ πᾶσαν ἐν τῷ μέλλοντι ἀλλοίωσιν καὶ διαφθοράν, ὁ Γρηγόριος ὁ λαμπαδάριος εἰργάσθη ὅπως ὑποστηριχθῇ εἰς τὸν ἀγῶνα ὅνπερ διεξῆγε κατὰ τῆς ἀντιδράσεως, διὰ τὴν παραδοχὴν γενικῶς ὑπὸ τῶν μουσικῶν τῆς ἐποχῆς του τῆς ἐν λόγῳ γραφῆς. Εὐτυχῶς ὅτι ἡ Μεγάλη Ἐκκλησία ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ μουσοτραφοῦς πατριάρχου Κυρίλλου στ´ (1813-1818) ἐτάχθη μὲ τὸ μέρος τοῦ λαμπαδαρίου Γρηγορίου καὶ τῆς μερίδος ἐκείνης ἥτις ἀπέβλεπε μετ᾽ ἐμπιστοσύνης εἰς τὸ ἔργον τούτου. Καὶ ἡ ἐν τῇ γραφῇ τῆς μουσικῆς ἡμῶν μεταρρύθμισις ἐνίκησεν. Ὁ δὲ λαμπαδάριος, ὅστις κατὰ κοινὴν ὁμολογίαν τῶν συγχρόνων του μουσικῶν κατεῖχεν ἐν τῇ ἐκτελέσει ἅπαν τὸ ἀρχαῖον μουσικὸν ὑλικὸν τόσον κατὰ τὸ παλαιὸν γραφικὸν σύστημα τοῦ Πέτρου, ὅσον καὶ κατὰ τὴν νέαν ἀναλυτικὴν μέθοδον γεγραμμένον,—ἀνέλαβε καὶ ἐξήγησεν ὁ ἴδιος εἰς τὴν νέαν γραφὴν ὅλα τὰ μουσικὰ μαθήματα καὶ μέλη ὅσα περιελάμβανεν εἰς τὰ ἔργα του ὁ λαμπαδάριος Πέτρος ὁ Πελοποννήσιος. Καὶ ὁ λαμπαδάριος οὗτος Γρηγόριος ἐμόχθησεν ὅσον οὐδεὶς μετ᾽ αὐτὸν διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ ἀρχαίου μουσικοῦ μέλους ἀπὸ πάσης ἀλλοιώσεως, τὴν ὁποίαν πρότερον ἠδύνατο ὁ ψάλλων νὰ ἐπιφέρῃ ἀνυπόπτως εἰς τὴν ἱερὰν ψαλμῳδίαν, ὅταν τὸ μέλος αὐτῆς δὲν ὁρίζεται σαφῶς μὲ ἀνάλογον χρῆσιν τῆς γραφῆς. Ἡ σειρὰ τῶν μετ᾽ αὐτὸν λαμπαδαρίων ἀνήκει εἰς τοὺς ὀπαδοὺς τῆς νέας γραφῆς, ὅταν σὺν τῷ χρόνῳ ἐξέλιπον καὶ τὰ τελευταῖα λείψανα τῶν γνωριζόντων τὸ γραφικὸν σύστημα τοῦ Πέτρου.

Τοιοῦτον εἶναι τὸ ἀξίωμα τοῦ λαμπαδαρίου τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, ὅπερ ἐτίμησαν μουσικοδιδάσκαλοι ἐμπνευσμένοι καὶ θιασῶται φανατικοὶ τοῦ βυζαντινοῦ ἐκκλησιαστικοῦ μουσικοῦ μέλους. Μνημονεύομεν δὲ τὰ ὀνόματα τῶν λαμπαδαρίων, ἐν οἷς καταλέγονται καὶ οἱ μὴ ζήσαν-

τες διὰ νὰ πρωτοψαλτεύσουν: Μανουὴλ Δούκας ὁ Χρυσάφης, ὁ παλαιός, ἐπὶ τῶν χρόνων τῆς ἁλώσεως καὶ κατόπιν, Ἰωάννης ὁ Τραπεζούντιος, Δανιὴλ ὁ Λαρισσαῖος, Πέτρος ὁ Πελοποννήσιος († 1777), Πέτρος ὁ Βυζάντιος (1777—1801), Γρηγόριος ὁ Λευΐτης (1801—1819), Ἀντώνιος ὁ Ἀδριανουπολίτης († 1831), Ἰωάννης ὁ Βυζάντιος (1831—1855), Στέφανος ὁ Βυζάντιος († 1863), Γεώργιος ὁ Ραιδεστηνὸς (1863—1871), Νικόλαος Στογιάννοβιτς (1871—1888), Ἀριστείδης Νικολαΐδης (1888—1905), Ἰάκωβος ὁ Ναυπλιώτης (1905—1911), Κωνσταντῖνος Κλάββας (1911—1915) καὶ Εὐστάθιος Βιγγόπουλος (1916—1934).

Α' Δομέστικος

Ὁ δομέστικος τοῦ πρώτου εἶναι ὁ φυσικὸς διάδοχος τοῦ λαμπαδαρίου ὁσάκις ὁ μουσικὸς καταρτισμὸς αὐτοῦ εἶναι κατ' ἐκτίμησιν τῶν ἁρμοδίων ἐπαρκής. Εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν βοηθὸς τοῦ πρωτοψάλτου ἐν τῇ ἐνασκήσει τῶν καθηκόντων τούτου. Αὐτὸς παρακολουθεῖ ἐν τῷ ψάλλειν τὸν διδάσκαλον, συνεχίζων μὲν τὸ μέλος ὁσάκις εἶναι ἀνάγκη, παύων δὲ τοῦτο ὁσάκις ὁ διδάσκαλος πρόκειται νὰ ἐπιτηδευθῇ περὶ ἕν ὡρισμένον σημεῖον τῆς μουσικῆς φράσεως. Ὁ δομέστικος εἶναι τὸ ἀποτύπωμα τοῦ πρωτοψάλτου. Εἶναι δὲ συνήθως ἥρως ὑπομονῆς ὑποχρεούμενος νὰ ἀνέχηται ὅλας τὰς ἰδιοτροπίας ἐν τῷ καθήκοντι τοῦ ἀνωτέρου του ὅστις ὄχι σπανίως γίνεται περισσότερον τοῦ δέοντος ἀπαιτητικὸς ἀπέναντι τοῦ δομεστίκου του. Ὅθεν ὁ δομέστικος γίνεται ὑποτακτικὸς πρὸ τῶν ἀνωτέρων του. Ὑπευθύνως ψάλλει ὅταν ἔλθῃ ἡ σειρά του νὰ ψάλῃ, ὅτε καὶ πρέπει νὰ ψάλῃ. Ἀλλά καὶ τότε κατὰ βούλησιν δὲν δύναται νὰ δράσῃ. Ἡ πρωτοβουλία ἀνήκει εἰς τὸν διδάσκαλον, ἄνευ τῆς ἀδείας τοῦ ὁποίου οὐδὲν πράττει.

Δι' ὅ,τι ψάλλει ἡ εὐθύνη δὲν ἀνήκει εἰς τὸν δομέστικον, ἀνήκει εἰς τὸν ἄρχοντα τοῦ χοροῦ, ὅστις διὰ τοῦτο καὶ πρῶτος αὐτὸς κανονίζων τὰ ἴσα καὶ ποιούμενος τὰς ἐνάρξεις, δίδει κατόπιν τὰ τροπάρια εἰς τὸν δομέστικον πρὸς συνέχισιν μέχρι τέλους. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ἔργον του τοῦτο παρακολουθεῖται κατὰ πόδα ἰδιαιτέρως ὑπὸ τοῦ πρωτοψάλτου. Τὸ πρᾶγμα ἔχει τὸν λόγον του εἰς τὸ ὅτι πᾶσα τυχὸν παρέκβασις ἀπὸ τοῦ κεκανονισμένου, πᾶσα χασμῳδία, πᾶσα ἀποτυχία ἀντανακλᾷ ὄχι εἰς τὸν ψάλλοντα ἀλλ' εἰς τὸν διδάσκαλον, τὸν Maître, τὸν κατ' ἐξοχὴν ἐδῶ διδάσκαλον.

Ὅταν ὁ πρωτοψάλτης ψάλλῃ ἐκ στήθους τὰ ἐκτενῆ κλασικὰ μουσικὰ μέλη, ὁ δομέστικος ἔχων πρὸ αὐτοῦ τὸ μουσικὸν κείμενον παρακολουθεῖ καί αὐτὸς, συμψάλλων ὅπου δεῖ καὶ ὑποβοηθῶν τὴν μνήμην τοῦ διδασκάλου.

Διὰ τὸν γεγηρακότα πρωτοψάλτην ὁ δομέστικος εἶναι ἡ μουσικὴ βακτηρία, ἐπὶ τῆς ὁποίας στηρίζεται οὗτος ψάλλων τὰ διάφορα μαθήματα

μὲ τὸ ἀρκετὰ κουρασμένον στῆθός του. Καὶ ὁ γέρων πρωτοψάλτης δὲν ἀνησυχεῖ διὰ τὸ κατάντημά του, ἐφόσον ἡ βακτηρία τὴν ὁποίαν ἐπιτηδείως χρησιμοποιεῖ πρὸς στήριγμά του ἐκτελεῖ τὸν προορισμόν της. Ἡ νεότης καὶ τὸ σφρῖγος τοῦ μαθητοῦ ζωντανεύει τὰς μουσικὰς γραμμὰς καὶ συγκρατεῖται οὕτω θαυμασίως εἰς πειθαρχίαν καὶ θρησκευτικὴν προσήλωσιν τὸ ἐκκλησίασμα τοῦ ναοῦ. Ὁ δομέστικος μετὰ θάρρους καὶ αὐτοπεποιθήσεως κάμνει τὸ μέρος του. Ἄλλωστε γνωρίζει καὶ κατέχει ἤδη πολλὰ σημεῖα τῆς ὑπερόχου τέχνης τοῦ πρωτοψάλτου του. Ἡ ἐν τῷ στασιδίῳ παρουσία τοῦ διδασκάλου γιγαντώνει τὸν δομέστικον, τοῦ ὁποίου ὁ ψαλτικὸς ἐνθουσιασμὸς κορυφοῦται ἀναλογιζομένου ὅτι ἐξυπηρετεῖ τό ἔργον τοῦ διδασκάλου τοῦ ὁποίου μίαν ἡμέραν μέ τὴν σειράν του θὰ καταλάβῃ τὸ στασίδιον.

Δὲν εἶναι δὲ μικρὰ τὰ καθήκοντα τοῦ δομεστίκου. Πάντοτε ἐργάζεται· προπονεῖται εἰς τὸ στάδιον ὅπερ διατρέχει. Σπουδάζει καὶ κατ' ἰδίαν μελετᾷ τὴν μουσικὴν διὰ τὸν ἴδιον καταρτισμόν· χοροστατεῖ πάντοτε εἰς τὸν ναὸν καθ' ὅλας τὰς ἑορτασίμους ἡμέρας, μικρὰς ἢ μεγάλας, θεραπεύει τὰς ἀνάγκας τοῦ ναοῦ ἐν ταῖς διαφόροις ἱεροπραξίαις, 10) ἀναπληροῖ καὶ τὸν πρωτοψάλτην ἀπουσιάζοντα 11) καὶ ἐπιμελεῖται νὰ ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν θέσιν ἐν ᾗ ἵσταται. Καὶ βαθμηδὸν λαμβάνει συνείδησιν τῆς ἐν τῷ ναῷ ἀποστολῆς του καὶ τότε εἰσέρχεται εἰς τὴν χορείαν τῶν δομεστίκων οἵτινες ἐλάμπρυναν τὰ ὀνόματά των κατόπιν εἰδικιμήσεώς των ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης.

Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς μουσικῆς ἐν τῷ μουσικῷ φροντιστηρίῳ ὁ πρωτοψάλτης ἔχει βοηθὸν τὸν δομέστικον. Εἰς χρόνους παλαιοτέρους ἔχων ἔξοχον μάθησιν τῆς μουσικῆς, ὁ δομέστικος ἐθεωρεῖτο ἁρμόδιος αὐτὸς εἰς τὸ διδάσκειν τὴν μουσικὴν τέχνην καὶ εἰς ἄλλους πρὸς αὐτὸν πρὸς ἀκρόασιν προσερχομένους. Οὕτω ἀνατίθεται εἰς τὸν δομέστικον Ἰωάννην (τὸν Τραπεζούντιον) ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Παϊσίου τοῦ Β' κατὰ τὸ 1727 «ὅπως οὗτος ἔχων ὡς καὶ πρότερον τὴν ἐπιστασίαν καὶ φροντίδα καὶ διακονίαν τοῦ δομεστίκου ἐν τῷ χοροστατεῖν καὶ ψάλλειν ἐν τῷ πατριαρχι-

10) Ἐν ἁπάσαις ταῖς ἱεροπραξίαις γάμων, βαπτίσεων, κηδειῶν κλπ. λαμβάνουσι μέρος οἱ δομέστικοι τοῦ πατριαρχικοῦ ναοῦ, εἰς οὓς καὶ ἀνήκουσι τὰ δικαιώματα. — Ὁ πρωτοψάλτης καὶ ὁ λαμπαδάριος λαμβάνουσι μέρος εἰς ὅσας ἱεροπραξίας καὶ ὁ πατριάρχης. Εἰς ἐξαιρετικὰς κηδείας ἢ γάμους τελουμένους ὑπὸ τοῦ πατριάρχου παρευρίσκονται ἀμφότεροι οἱ μουσικοὶ χοροὶ πλήρεις.

11) Ὁσάκις ἐν Κυριακαῖς ἢ ἑορτασίμοις ἡμέραις ὁ πατριάρχης χοροστατεῖ ἐκτὸς τοῦ πατριαρχικοῦ ναοῦ, ὅ τε πρωτοψάλτης καὶ ὁ λαμπαδάριος ἀκολουθοῦσι τοῦτον, καὶ ψάλλουσιν αὐτοὶ ἐν ᾧ χοροστατεῖ ὁ πατριάρχης ναῷ. Ἐν τῷ πατριαρχικῷ ναῷ τότε μένουσι καὶ ψάλλουσιν οἱ δομέστικοι. — Οὐδέποτε ὁ πρωτοψάλτης ἢ ὁ λαμπαδάριος χοροστατοῦσιν ἐν ναοῖς ἐνοριακοῖς ἄνευ πατριαρχικῆς χοροστασίας ἐκεῖ.

κῷ ναῷ κατὰ πάσας τὰς συνηθισμένας καὶ διωρισμένας ἑορτάς τε καὶ Κυριακὰς καὶ λοιπὰς τοῦ χρόνου ἡμέρας, καὶ ἐκτελῶν τὸ ἔργον τοῦτο ἀνελλιπῶς, ὡς νενόμισται, ἔχῃ παρὰ ταῦτα καὶ τὴν διδασκαλίαν καὶ παράδοσιν τῶν μουσικῶν μαθημάτων, ἣν ὀφείλει ἐνεργεῖν *ἀδιακόπως* ἔνδον τῆς πατριαρχικῆς αὐλῆς, συναθροίζων τοὺς προσερχομένους αὐτῷ μαθητὰς ἐπὶ ἀκροάσει καὶ διδασκαλίᾳ τῶν μουσικῶν μαθημάτων ἱερωμένους τε καὶ λαϊκούς, πρὸς οὓς καὶ ὀφείλει διδάσκειν εἰς τρεῖς κλάσεις τὰ μαθήματα, τῇ μὲν μιᾷ τὴν παπαδικὴν λεγομένην, τῇ δὲ ἄλλῃ τὸ μέγα στιχηράριον, καὶ τῇ τρίτῃ τὸ ἀναστασιματάριον, καὶ ἑρμηνεύειν ἐπιμελῶς καὶ φιλοπόνως τὸ εὔρυθμον καὶ ἐναρμόνιον ἐκκλησιαστικὸν μέλος μετὰ τῶν ἐφαρμοζόντων σεμνῶν καὶ ἱεροπρεπῶν σχημάτων καὶ κινημάτων τοῦ ρυθμοῦ καὶ τῆς ἁρμονίας, καὶ δὶς τῆς ἡμέρας συνέρχεσθαι καὶ διδάσκειν αὐτούς, ἕωθεν καὶ τὸ δειλινόν, ἐκεχειρίας τε πολλὰς μὴ ἄγειν, οὐδὲ ἀργίας, εἰμὴ μόνον ἐν ταῖς Κυριακαῖς καὶ ἐπισήμοις ἑορταῖς, φροντίζειν τε καὶ ἐπιμελεῖσθαι *ἀόκνως* τῆς προκοπῆς καὶ ἐπιδόσεως τῶν ὑπ' αὐτὸν μαθητευομένων » [12]).

Καθῆκον τοῦ δομεστίκου εἶναι ἐπίσης τὸ διδάσκειν εἰς τοὺς ἀποτελοῦντας τὸν χορὸν καλλιφώνους παῖδας τὰ ἐν τῷ ναῷ ψαλλόμενα ἐκκλησιαστικὰ μέλη καὶ τὸ ἐκγυμνάζειν τούτους ἐπ' αὐτοῖς. Ἀγρυπνεῖ δὲ οὗτος κατὰ τὴν ψαλμῳδίαν ὅπως οἱ βοηθοὶ οὗτοι ψαλτίσκοι τηροῦντες πάντοτε τὴν ἁρμόζουσαν ἐν τῷ ἀναλογίῳ στάσιν, ἐκτελῶσι πρεπόντως τὰ καθήκοντα αὐτῶν.

Γνωστοὶ διὰ τὴν ἐν τῷ πατριαρχικῷ ναῷ χαροστασίαν των πρῶτοι δομέστικοι ἀναφέρονται οἱ ἑξῆς: Ἰωάννης ὁ Τραπεζούντιος, Δανιὴλ ὁ Λαρισσαῖος, Ἰάκωβος ὁ Πελοποννήσιος, Γρηγόριος ὁ Λευΐτης, Κωνσταντῖνος ὁ Βυζάντιος, Στέφανος ὁ Βυζάντιος (1831-1855), Νικόλαος Στογιάννοβιτς (1855-1871), Κωνταντῖνος Σαββόπουλος (1871-1881), Ἀριστείδης Νικολαΐδης (1882-1888), Ἰάκωβος ὁ Ναυπλιώτης (1888-1905), Κωνσταντῖνος Κλάββας (1905-1911), Δημήτριος ὁ Φωκαεὺς (1911-1915), Νικόλαος Μαυρόπουλος (1915), Χαρίλαος Φιλανθίδης (1918-1923), Ἄγγελος Βουδούρης (1924-1926) καὶ Ἀναστάσιος Μιχαηλίδης (1928-1934).

(Ἀκολουθεῖ)

---

[12]) Πατριαρχικὸν γράμμα ἐν Ἐκκλησιαστικῇ Ἀληθείᾳ ἔτος Η'. ἀριθ. 4, σελ. 35—36. Πρβλ. Γ. Παπαδοπούλου Συμβολαὶ εἰς ἱστ. β. μ. σελ. 372—373 καὶ Ἀθανασίου Ὑψηλάντου Τὰ μετὰ τὴν ἅλωσιν ἐν Κων/πόλει. 1870 σελ. 555 καὶ πατριαρχικὸν γράμμα Νεοφύτου Ζ' τοῦ 1791 ἔνθ. ἀνωτ.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΑΓΙΑ ΚΑΙ ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ

Τὴν 4ην λήξαντος μηνὸς ἤρξατο τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς τῆς νέας συνοδικῆς περιόδου ἡ Ἁγία καὶ Ἱερὰ Σύνοδος. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ἀντηλλάγησαν αἱ τακτικαὶ σχετικαὶ προσφωνήσεις.

Η ΕΟΡΤΗ ΤΗΣ ΙΝΔΙΚΤΟΥ.

Μετὰ κατανυκτικότητος καὶ μεγαλοπρεπείας ἑωρτάσθη ἐν τοῖς Πατριαρχείοις τῇ 1ῃ Σεπτεμβρίου ἡ ἑορτὴ τῆς Ἰνδίκτου καὶ ηὐλογήθη ἡ ἔναρξις τοῦ νέου ἐκκλησιαστικοῦ ἐνιαυτοῦ.

Μετὰ τὸ πέρας τῆς Θείας Λειτουργίας, καθ' ἣν ἐχοροστάτησεν ἡ Α. Θ. Παναγιότης μετὰ πάντων τῶν ἐνταῦθα Σεβ. Μητροπολιτῶν, ἐν μέσῳ πολυπληθοῦς ἐκκλησιάσματος, ἐπηκολούθησε, κατὰ τὴν τάξιν, ἡ ἐν τῇ Αἰθούσῃ τοῦ Θρόνου τελετή. Ἐν μέσῳ βαθείας σιγῆς καὶ συγκινήσεως τῶν παρισταμένων ἀνεγνώσθη ὑπὸ τῆς Α. Θ. Παναγιότητος ἡ νενομισμένη εὐχὴ καὶ Πρᾶξις τῆς εὐλογίας τοῦ ἀρχομένου νέου ἐνιαυτοῦ, ἥτις ἀκολούθως καὶ ὑπεγράφη ὑπὸ τῆς Α. Θ. Παναγιότητος καὶ τῶν Σεβ. Μητροπολιτῶν, ὡς καὶ ὑπὸ τοῦ ἐνταῦθα παρεπιδημοῦντος Σεβ. Μητροπολίτου Τυρολόης καὶ Σερεντίου Χρυσοστόμου.

Ἡ ἀρξαμένη Ἰνδικτιὼν εἶναι ἡ Γ'.

ΕΟΡΤΗ ΑΓΙΟΥ ΕΥΣΤΑΘΙΟΥ

Τῇ 20ῇ λήξαντος μηνὸς ἐπὶ τῇ μνήμῃ τοῦ Ἁγίου Μεγαλομάρτυρος Εὐσταθίου ἐτελέσθη ἐν τῷ ἰδιαιτέρῳ Πατριαρχικῷ παρεκκλησίῳ λειτουργία ὑπὲρ τοῦ ἀειμνήστου ἱδρυτοῦ αὐτοῦ Εὐσταθίου Εὐγενίδου.

Εἰς τὸ τέλος τῆς λειτουργίας ἡ Α. Θ. Παναγιότης ἐν τρισαγίῳ ηὐχήθη ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς τοῦ ἀειμνήστου.

ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΑΙ ΧΟΡΟΣΤΑΣΙΑΙ

Κατὰ τὸν παρόντα μῆνα ἡ Α. Θ. Παναγιότης ἐχοροστάτησε, τῇ μὲν 7ῃ τοῦ μηνός, εἰς τὸν ἐν Νεοχωρίῳ ἱερὸν Ναὸν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, τῇ δὲ 21ῃ κατὰ τὸν ἑσπερινὸν τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἁγίου Φωκᾶ, εἰς τὸν ἑορτάζοντα φερώνυμον ἱερὸν Ναὸν τῆς Κοινότητος Μεσαχώρου.

— Κατὰ τὰς ὡς ἄνω χοροστασίας τὸν θεῖον λόγον ἐκήρυξαν, ἐν μὲν τῇ πρώτῃ ὁ Πανοσ. Δευτερεύων Μάξιμος, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ ὁ Μ. Ἱεροκῆρυξ Ἐπίσκοπος Ναζιανζοῦ Φιλόθεος.

ΜΕΓΑΛΗ ΠΡΩΤΟΣΥΓΚΕΛΛΙΑ

Ἀπὸ τῆς 3ης τοῦ λήξαντος μηνὸς Σεπτεμβρίου τὰ καθήκοντα τῆς Μ. Πρωτοσυγκελλίας ἀνετέθησαν προσωρινῶς τῷ Θεοφ. Ἐπισκόπῳ Τρωάδος Εὐσταθίῳ.

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΕΣΘΟΝΙΑΣ.

Ὁ τῆς ἐν Ἐσθονίᾳ Ἱερᾶς Μονῆς Πετσέρης ἡγούμενος Θεοφ. Ἐπίσκοπος Ἰωάννης, μετατεθεὶς ἐκ τῆς θέσεως ταύτης πρὸ καιροῦ ὑπὸ τῆς αὐτόθι Γενικῆς Συνόδου εἰς τὴν Ἐπαρχίαν Νάρβας, δὲν εἶχεν ἀποδεχθῆ τὴν μετάθεσιν ταύτην, συνεπείᾳ δὲ τούτου ἐπαύθη οὗτος τῆς ἐν τῇ Ι. Μονῇ Πετσέρης θέσεως αὐτοῦ, ἀργότερον δὲ καὶ διεγράφη ἐκ τῶν στελεχῶν τοῦ κλήρου τῆς Ὀρθοδόξου Αὐτονόμου Ἐσθονικῆς Ἐκκλησίας.

Λαβὼν ἐπὶ τούτῳ τακτικὸν ἀπολυτήριον παρὰ τῆς Ι. Μητροπόλεως Ἐσθονίας, ὁ Ἐπίσκοπος Ἰωάννης ἀφίκετο ἐνταῦθα καὶ δι' ἐκθέσεως αὐτοῦ πρὸς τὴν Α. Θ. Παναγιότητα ὑπέβαλε τὰ κατὰ τὸ ζήτημα αὐτοῦ.

Τὸ Πατριαρχεῖον, ἔχον ὑπ' ὄψιν καὶ ὅσα εἶχε γράψῃ ἤδη πρὸς αὐτὸ ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Ἐσθονίας Ἀλέξανδρος, κατέληξεν εἰς τὸ συμπέρασμα καὶ συνέστησε τῷ Ἐπισκόπῳ Ἰωάννῃ ὅπως ἀποδεχθῇ τὸν γενόμενον διορισμὸν αὐτοῦ ὡς Ἐπισκόπου Νάρβας, λαβὼν δὲ τὴν εἰς τοῦτο συγκατάθεσιν τῆς Α. Θεοφιλίας, ἔγραψεν ἀναλόγως μετὰ συστάσεων πρὸς τὸν Μητροπολίτην Ἐσθονίας.

Καίτοι εἰς ἀπάντησιν ἡ Α. Σεβασμιότης ἐδήλωσεν ὅτι, ὑπείκουσα εἰς τὰς συστάσεις τῆς Ἐκκλησίας, θὰ θέσῃ τὸ ζήτημα καὶ αὖθις ἐνώπιον τῆς προσεχοῦς Γενικῆς Συνόδου, ὁ Ἐπίσκοπος Ἰωάννης διὰ νεωτέρας αὐτοῦ αἰτήσεως ὑπέβαλε τῇ Ἐκκλησίᾳ ὅτι δι' ὡρισμένους λόγους παραιτεῖται ὁριστικῶς τῆς εἰς Ἐσθονίαν ἐπανόδου καὶ ἐπαναλήψεως τῆς ἐν τῇ αὐτόθι Ἐκκλησίᾳ διακονίας, ἔχων δὲ τὸ τακτικὸν ἀπολυτήριον αὐτοῦ, θὰ ἐπιζητήσῃ ἀλλαχοῦ ἐγκατάστασιν.

Ἡ νεωτέρα αὕτη ὁριστικὴ δήλωσις τοῦ Ἐπισκόπου Ἰωάννου ἀνεκοινώθη, κατ' ἀπόφασιν συνοδικήν, τῷ Σεβ. Μητροπολίτῃ Ἀλεξάνδρῳ, μετὰ τῆς ἐπιδηλώσεως ὅπως τὸ μὲν ζήτημα τὸ προσωπικὸν τοῦ Ἐπισκόπου Ἰωάννου θεωρηθῇ λῆξαν, προέλθῃ δὲ ἡ Α. Σεβασμιότης μετὰ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν παραγόντων εἰς τὴν ὀφειλετικὴν σκέψιν περὶ διορισμοῦ ἄλλου καταλλήλου προσώπου εἰς τὴν ἕδραν τῆς Ἐπαρχίας Νάρβας, ἐπ' ἀγαθῷ τῆς Ἁγιωτάτης Μητροπόλεως, ὅπως αὕτη πα-

ρουσιάζῃ ἐν τάξει καὶ προσηκόντως διηυθετημένα ἐν πᾶσι τὰ καθ' ἑαυτήν, συμφώνως πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ Πατριαρχικοῦ καὶ Συνοδικοῦ Ἱδρυτικοῦ αὐτῆς Τόμου.

ΚΑΘΑΙΡΕΣΙΣ

Κατόπιν καταγγελίας τοῦ Σεβ. Ἀρχιεπισκόπου Ἀμερικῆς Ἀθηναγόρου ὅτι ὁ αὐτόθι Ἀρχιμανδρίτης Ἀρσένιος Σάλτας, ἀποστὰς τῆς μετὰ τοῦ οἰκείου ποιμένος κοινωνίας, ἐπεκοινώνησε μετὰ τῶν καθῃρημένων καὶ ἀποκεκομμένων τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας κινηματιῶν, ἡ Ἁγία καὶ Ἱερὰ Σύνοδος, ἐν τῇ συνεδρίᾳ αὐτῆς τῆς 25 λήξαντος μηνός προέβη, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν θείων καὶ ἱερῶν Κανόνων, εἰς τὴν καθαίρεσιν τοῦ εἰρημένου ἀρχιμανδρίτου ἀπὸ τῆς ἱερωσύνης.

Ο ΚΑΘΗΡΗΜΕΝΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΛΕΒΕΝΤΗΣ

Ἐξ ἀφορμῆς διαβήματος πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν γενομένου ἐξ Ἀμερικῆς περὶ ἀποκαταστάσεως τοῦ καθῃρημένου Β. Λεβέντη εἰς τὸ τῆς Ἱερωσύνης ἀξίωμα διὰ τῆς ἀπονομῆς χάριτος, ἀποφάσει τῆς Ἁγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου ἡ σχετικὴ αἴτησις, συμφώνως πρὸς τὴν κανονικὴν τάξιν, διεβιβάσθη τῇ ἐν καιρῷ ἐκφωνησάσῃ τὴν περὶ καθαιρέσεως τοῦ εἰρημένου ἀπόφασιν ἁρμοδίᾳ Ἁγιωτάτῃ Ἐκκλησίᾳ Ἀλεξανδρείας (βλ. καὶ τεῦχος «Ὀρθοδοξίας» μηνὸς Ἰανουαρίου ἐ. ἔ. σελ. 51).

Ληφθείσης τῆς ἐπὶ τῆς ὡς ἄνω αἰτήσεως ἀπαντήσεως τοῦ Παναγιωτάτου Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας κ. Μελετίου, ἀνακοινουμένου ὅτι ἡ περὶ Αὐτὸν Ἱερὰ Σύνοδος, ἐξετάσασα τὸ αἴτημα, θεωρεῖ ἀποκλειομένην ἐξ αὐτῶν τῶν κανονικῶν ἐγκλημάτων τοῦ καθῃρημένου τὴν καθ' οἱονδήποτε τρόπον ἀποκατάστασιν αὐτοῦ, διεβιβάσθη, ἐξ ἀποφάσεως, ἀπαντητικῶς τῷ Σεβ. Ἀρχιεπισκόπῳ Ἀμερικῆς Ἀθηναγόρᾳ, πρὸς ἀνακοίνωσιν τῷ τε ἐνδιαφερομένῳ καὶ τοῖς ὑπὲρ αὐτοῦ ἐκεῖθεν συνηγορήσασιν, ἡ ἐπιστολὴ τῆς Α. Θ. Παναγιότητος τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας διὰ τοῦ ἀκολούθου σεπτοῦ Πατριαρχικοῦ Γράμματος:

Ἀριθ. Πρωτ. 1356.

Ἱερώτατε Ἀρχιεπίσκοπε Ἀμερικῆς Βορείου καὶ Νοτίου, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὲ ἀδελφὲ καὶ συλλειτουργὲ τῆς ἡμῶν Μετριότητος κύριε Ἀθηναγόρα, χάρις εἴη τῇ ὑμετέρᾳ Ἱερότητι καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ.

Ὡς ἐν καιρῷ ἀνεκοινώσαμεν τῃ ὑμετέρᾳ ἀγαπητῇ Ἱερότητι, τὴν περὶ τοῦ Β. Λεβέντη ἐπιστολὴν αὐτῆς, ὡς καὶ τὰ ὑπὲρ τῆς ἀποκαταστάσεως αὐτοῦ καὶ πάλιν εἰς τὸν ἱερατικὸν βαθμὸν γράμματα τῶν συνηγορησάντων, διεβιβάσαμεν τότε τῇ Α. Παναγιότητι τῷ Πατριάρχῃ Ἀλεξανδρείας ὡς μόνῳ ἁρμοδίῳ ἵνα μετὰ τῆς περὶ Αὐτὸν Ἱερᾶς Συνόδου κρίνῃ καὶ ἀποφασίσῃ ἐπὶ τοῦ προκειμένου.

Ἐλάβομεν ἤδη τὴν σχετικὴν ἀπάντησιν τῆς Α. Πανα-

γιότητος, ἣν καὶ ἐν τῷ πρωτοτύπῳ ἀποστέλλομεν ἐγκλείστως ὧδε ἐπὶ ἐπιστροφῇ.

Ὡς ἐξ αὐτῆς βλέπει ἡ ὑμετέρα Ἱερότης, ἡ Ἐκκλησία Ἀλεξανδρείας, ἡ μόνη ἁρμοδία ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης κανονικὴ ἐκκλησιαστικὴ ἀρχή, θεωρεῖ, δι' οὓς ἀναφέρει λόγους, ἀπολύτως καὶ εἰς τὸ διηνεκὲς ἀδύνατον τὴν ἄρσιν ἀπὸ τοῦ Β. Λεβέντη τῆς ἐπιβληθείσης αὐτῷ καθαιρέσεως.

Κατόπιν τῆς τοιαύτης κρίσεως καὶ ἀποφάσεως τῆς τὴν ποινὴν ἐπιβαλούσης κανονικῆς ἀρχῆς, οὐδέν, ὡς εἰκός, ἐστὶ πλέον δυνατὸν ἵνα ἐνεργηθῇ εἴτε παρ' ἡμῶν εἴτε ἄλλοθεν ὁθενδήποτε ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης.

Ἐφ' ᾧ ἐχέτω ὑπ' ὄψει ἡ ὑμετέρα Ἱερότης καὶ αναλόγως διαφωτισάτω τοὺς μεσιτεύσαντας, ἀνακοινουμένη καὶ τῷ ἐνδιαφερομένῳ τὴν ἀπάντησιν, ἀναλόγως δὲ καὶ ἐν γένει ἐφεξῆς ἐνεργείτω.

Περὶ δὲ τοῦ ἀκουσθέντος ὅτι δῆθεν ἡ καθ' ἡμᾶς Κανονικὴ Ἐπιτροπὴ εἰσηγήθη τῇ Ἁγίᾳ καὶ Ἱερᾷ Συνόδῳ ὅτι ἐν περιπτώσει ἀρνήσεως τῆς Ἁγιωτάτης Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας ἠδύνατο ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία ἵνα προβῇ εἰς ἀναθεώρησιν τῆς ὑποθέσεως, ἔστω γνωστὸν αὐτῇ ὅτι τοῦτό ἐστι πάντη ἀνάληθες καὶ ἀνακριβές, διότι οὐδέποτε οὔτε ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία οὔτε ἄλλη τις δύναται ἐπὶ τοιούτων ζητημάτων ἐπεμβῆναι εἰς τὰς κανονικὰς ἀποφάσεις καὶ πράξεις ἄλλης ἀδελφῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ ἀνατροπῇ τῆς τῆς Ἐκκλησίας κανονικῆς τάξεως καὶ ὑποστάσεως.

Ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ χάρις καὶ τὸ ἄπειρον ἔλεος εἴη μετὰ τῆς ὑμετέρας φίλης Ἱερότητος.

,αϡλδ' Αὐγούστου ιδ'.

† ***Ὁ Κωνσταντινουπόλεως*** ἀγαπητὸς ἐν Χῷ ἀδελφός.

ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΡΟΥΜΑΝΙΑΣ

Ὁ Ἐξοχώτατος ἐν Ἀγκύρᾳ πρεσβευτὴς τῆς Ρουμανίας κ. Ἐδμόνδος Τσιούντου, μετατεθεὶς εἰς Μόσχαν, ἐπὶ τῇ ἀναχωρήσει Αὐτοῦ, ἐπεσκέφθη τὴν Α. Θ. Παναγιότητα ἵνα ἀποχαιρετήσῃ καὶ ἐκζητήσῃ τὰς εὐχὰς Αὐτῆς.

Ὁ κ. Πρεσβευτὴς ἐγένετο δεκτὸς ἐν τοῖς Πατριαρχείοις μετὰ τῆς προσηκούσης τιμῆς.

ΓΕΝΙΚΟΝ ΠΡΟΞΕΝΕΙΟΝ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΑΣ

Τὰ καθήκοντα Γενικοῦ Προξένου τῆς Γαλλίας ἐνταῦθα ἀνέλαβεν ἀπὸ τοῦ παρελθόντος μηνὸς Αὐγούστου ὁ κ. M. Henriot.

Τὸ ἔντιμον Γενικὸν Προξενεῖον τῆς Γαλλίας ἐπὶ τούτῳ ἐποιήσατο διὰ ρηματικῆς αὐτοῦ διακοινώσεως σχετικὴν ἀνακοίνωσιν πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον.

Η ΠΑΡΑ ΤΗι ΔΙΑΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗι ΔΙΑΣΚΕΨΕΙ ΓΙΟΥΓΟΣΛΑΥΙΚΗ ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΕΙΣ ΤΑ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΑ.

Τῇ 29ῃ λήξαντος μηνὸς ἐπεσκέφθη τὰ Πατριαρχεῖα καὶ ἐγένετο δεκτὴ παρὰ τῇ Α. Θ. Παναγιότητι ἡ Γιουγοσλαυϊκὴ παρὰ τῇ ἐνταῦθα κατὰ τὸν παρόντα μῆνα συγκληθείσῃ Διακοινοβουλευτικῇ Διασκέψει Ἀποστολή, ἐκ τῶν κ. κ. Κ. Κουμανούδη, Προέδρου τῆς Βουλῆς, καὶ Λ. Τομάσιτς, Προέδρου τῆς Γερουσίας, ἡγουμένων τῆς Ἀποστολῆς, καὶ τῶν κ. κ. Β. Γιάγκοβιτς, Α. Κόβατς, Μ. Δημητρίεβιτς, Β. Τίρμπιτς, καὶ Δ. Στανόγιεβιτς, Βουλευτῶν, καὶ τοῦ Γερουσιαστοῦ Πρωθιερέως Μ. Πόποβιτς. Τὴν ἀποστολὴν συνώδευον εἰς τὰ Πατριαρχεῖα ὁ ἐνταῦθα Πρεσβευτὴς τῆς Γιουγοσλαυΐας κ. Μ. Γιάγκοβιτς καὶ ὁ Γενικὸς Πρόξενος κ. Ι. Βούκοτιτς.

Οἱ κ. κ. Ἀντιπρόσωποι, γενόμενοι δεκτοὶ ἐν τῷ Ἐπισήμῳ Πατριαρχικῷ Γραφείῳ, ἠσπάσθησαν εὐλαβῶς τὴν δεξιὰν τῆς Α. Θ. Παναγιότητος καὶ ὑπέβαλον αἰσθήματα ἀπείρου εὐλαβείας καὶ σεβασμοῦ, τονίσαντες ὅτι ἡ χαρὰ αὐτῶν ἐπισκεπτομένων τὴν Μ. Ἐκκλησίαν εἶναι βαθυτάτη. Εἰς ἀπάντησιν ἡ Α. Θ. Παναγιότης ἐξέφρασε τὴν χαρὰν καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τῇ ἐπισκέψει, ηὐχαρίστησεν αὐτοὺς διὰ τὰ ἐκδηλούμενα αἰσθήματα καὶ παρεκάλεσεν ὅπως οἱ κ. κ. Ἀντιπρόσωποι ἐπιστρέφοντες διαβιβάσωσι τὰς εὐλογίας καὶ εὐχὰς Αὐτῆς τῇ Α. Μεγαλειότητι τῷ Βασιλεῖ Ἀλεξάνδρῳ, τῇ ἐντίμῳ Γιουγοσλαυϊκῇ Κυβερνήσει καὶ τῷ εὐσεβεῖ λαῷ, ὡς καὶ τὸν ἀδελφικὸν Αὐτῆς χαιρετισμὸν τῷ Μακαριωτάτῳ Πατριάρχῃ κ. Βαρνάβᾳ.

Οἱ κ. κ. Ἀντιπρόσωποι, παραμείναντες παρὰ τῇ Α. Θ. Παναγιότητι ἐπὶ ὥραν, ἐπεσκέφθησαν ἀκολούθως τὸν Πατριαρχικὸν Οἶκον καὶ Ναὸν καὶ ἀνεχώρησαν προπεμπόμενοι μετὰ τῶν προσηκουσῶν τιμῶν.

Εἰς ἀντεπίσκεψιν τῶν ἡγουμένων τῆς Ἀποστολῆς Ἐξοχωτάτων κ. κ. Προέδρων τῆς Βουλῆς Κ. Κουμανούδη καὶ τῆς Γερουσίας Λ. Τομάσιτς προῆλθεν αὐτοπροσώπως ἡ Α. Θ. Παναγιότης, μετὰ πάσης τῆς ἀκολουθίας Αὐτῆς. Ἡ Α. Θ. Παναγιότης ἐγένετο ἀντικείμενον θερμοτάτων ἐκδηλώσεων ἀπὸ μέρους τοῦ Προεδρείου καὶ τῶν μελῶν τῆς Ἀποστολῆς.

ΕΠΙΣΚΕΨΕΙΣ

Ἐκτὸς τῆς Γιουγκοσλαυϊκῆς παρὰ τῇ ἐνταῦθα Διακοινοβουλευτικῇ Διασκέψει Ἀποστολῆς, περὶ ἧς γίνεται ἀνωτέρω λόγος, ἐπεσκέφθησαν τὰ Πατριαρχεῖα κατὰ τὸν παρόντα μῆνα καὶ ὑπέβαλον τὰ σέβη αὐτῶν τῇ Α. Θ. Παναγιότητι, καὶ οἱ ἑξῆς:

— Τῆς ἐν τῇ ὡς ἄνω Διασκέψει Ρουμανικῆς Ἀποστολῆς οἱ κ. κ. Ἴων Πουρκερεάνου, Ἀντιπρόεδρος τῆς Γερουσίας, καὶ Κωνστ. Ζαμφιρέσκου, Βουλευτὴς Ἀργησίου.

— Ἡ Κα Elisabeth Achelis, πρόεδρος τῆς ἐπὶ τῆς διαρρυθμίσεως τοῦ νέου ἡμερολογίου Ἐπιτροπῆς, μετὰ τοῦ κ. Robert Bridges.

— Ὁ κ. Ἀπόστολος Σιφναῖος, πρώην βουλευτὴς Λέσβου.

— Ὁ κ. Δ. Οἰκονομίδης, Διευθυντὴς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἀθηνῶν.

— Ὁ κ. Γ. Σινιόσογλου.

— Ὁ κ. Παναγιώτης Ματζούνης, μεγαλέμπορος.

— Ὁ κ. Παπαδαυΐδ, δικηγόρος ἐν Καΐρῳ, μετὰ τῆς κυρίας του.

— Ὁ κ. Krunoslov Stef. Droganoic, καθολικὸς ἱερεύς, καὶ ὁ Dr V. von Hettingen, καθηγητής.

— Ὁ κ. Γεώργιος Σαΐδ, Διερμηνεὺς τοῦ Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων καὶ Ἀρχιγραμματεὺς τῆς Ἀγγλικῆς Ἁρμοστείας, μετὰ τῆς κυρίας του.

— Ὁ κ. Δημήτριος Κολοβός.

— Ὁ κ. Χριστοφόρος Κατσάμπας, Γενικὸς Διευθυντὴς Πειραϊκῆς, Πατραϊκῆς Α. Ε.

ΟΝΟΜΑΤΙΚΑΙ ΕΟΡΤΑΙ

— Κατὰ τὸν παρόντα μῆνα ἦγε τὰ ὀνομαστήρια αὐτοῦ ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Δέρκων Ἰωακείμ. Ἡ Α. Θ. Παναγιότης αὐτοπροσώπως ἐπεσκέφθη καὶ συνεχάρη τὴν Α. Σεβασμιότητα.

— Τοῖς κατὰ τὸν παρόντα μῆνα ὁμοίως ἑορτάσασι τὴν ὀνοματικὴν αὐτῶν ἑορτὴν Σεβ. Μητροπολίταις Μαρωνείας Ἀνθίμῳ, Πτολεμαΐδος Ἰωακείμ, Διδυμοτείχου Ἰωακείμ, Ἀλεξανδρουπόλεως Ἰωακείμ, Χίου Ἰωακείμ, Σερβίων καὶ Κοζάνης Ἰωακείμ καὶ Νευροκοπίου Φιλοθέῳ διὰ Πατριαρχικῶν Γραμμάτων διεβιβάσθησαν αἱ εὐχαὶ καὶ τὰ συγχαρητήρια τῆς Α. Θ. Παναγιότητος.

— Τὸν ἑορτάσαντα ὁμοίως κατὰ τὸν παρόντα μῆνα Πρωτοσυγκελλεύοντα Θεοφ. Ἐπίσκοπον Τρωάδος Εὐστάθιον συνεχάρη καὶ ηὐχήθη ἡ Α. Θ. Παναγιότης αὐτοπροσώπως.

ΑΔΕΙΑΙ

— Ἐχορηγήθη τῷ Σεβασμιωτάτῳ Μητροπολίτῃ Τραπεζοῦντος Χρυσάνθῳ ἄδεια μεταβάσεως εἰς Λουτράκιον, διὰ λόγους ὑγείας.

— Ἀνεχώρησαν ἐπ' ἀδείᾳ εἰς Ἑλλάδα δι' ἰδίας αὐτῶν ὑποθέσεις οἱ ἐκ τῶν Πατριαρχικῶν Ὑπαλλήλων: Θεοφ. Ἐπίσκοπος Χαριουπόλεως Γεννάδιος, Ἀρχειοφύλαξ, καὶ Ἰωάννης Λεωνίδου, Πρωτοκολλητὴς τῶν Πατριαρχείων.

ΑΝΑΧΩΡΗΣΕΙΣ

Περὶ τὰ μέσα τοῦ παρόντος μηνὸς ἀνεχώρησαν οἱ ἐνταῦθα παρεπιδημοῦντες Σεβ. Μητροπολῖται Τυρολόης καὶ Σερεντίου Χρυσόστομος καὶ Πηλουσίου Παρθένιος μετὰ τοῦ ἀκολούθου αὐτοῦ ἀρχιμ. Καλλιοπίου.

Τὰς Α. Α. Σεβασμιότητας προέπεμψεν ἀπὸ μέρους τῆς Α. Θ. Παναγιότητος ὁ Μ. Ἀρχιδιάκονος Γρηγόριος.

ΤΙΜΗΤΙΚΗ ΔΙΑΚΡΙΣΙΣ Α' ΔΙΕΡΜΗΝΕΩΣ ΤΩΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΩΝ.

Ἡ Α. Μεγαλειότης ὁ Βασιλεὺς τῆς Γιουγοσλαυΐας Ἀλέξανδρος ὁ Α', ἐν ἐκτιμήσει τοῦ ζήλου καὶ τῶν ὑπηρεσιῶν τὰς ὁποίας παρέχει ὁ Α' Διερμηνεὺς τῶν

Πατριαρχείων Σπ. Κωνσταντινίδης εἰς τὰς σχέσεις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τῆς Σερβικῆς Ἐκκλησίας, ἀπένειμεν αὐτῷ τὸν βαθμὸν Μεγάλου Ἀξιωματικοῦ τοῦ Παρασήμου τοῦ Ἁγίου Σάββα Β΄ βαθμοῦ.

Τὰ ἔνσημα καὶ τὸ Δίπλωμα τοῦ Παρασήμου ἐνεχείρισε τῷ κ. Σπ. Κωνσταντινίδῃ αὐτοπροσώπως ὁ ἐνταῦθα Γεν. Πρόξενος τῆς Γιουγοσλαυΐας κ. Ἰβὰν Βούκοτιτς ἐν τῷ Γενικῷ Προξενείῳ, ἔφερε δὲ τὸ γεγονὸς διὰ γράμματος εἰς γνῶσιν τῆς Α. Θ. Παναγιότητος.

Τῆς ὑψηλῆς τιμητικῆς διακρίσεως τοῦ διακεκριμένου Πατριαρχικοῦ Ὑπαλλήλου ἐγένετο εὔφημος μνεία καὶ ἐν συνεδρίᾳ τῆς Ἁγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου, ἐξεφράσθησαν, δέ πρὸς αὐτὸν ἐξ ἀποφάσεως, τὰ συγχαρητήρια αὐτῆς.

ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΗ Κ. Ε. ΕΠΙΤΡΟΠΗ

— Διωρίσθησαν μέλη τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἐπιτροπῆς, ὁ ἱερατικῶς Προϊστάμενος Διπλοκιονίου Ἀρχιμ. Σεραφεὶμ Κρασᾶς καὶ ὁ ἱερατικῶς Προϊστάμενος Κοντοσκαλίου Ἀρχιμ. Ἀμβρόσιος Χατζόπουλος.

ΧΕΙΡΟΤΟΝΙΑΙ — ΔΙΟΡΙΣΜΟΙ

— Τῇ 28ῃ τοῦ λήξαντος μηνὸς ἐγένετο ἐν τῷ Ἱερῷ Ναῷ Ἁγίας Τριάδος Πέραν ὑπὸ τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Σάρδεων καὶ Πισιδίας Γερμανοῦ ἡ εἰς πρεσβύτερον χειροτονία τοῦ διακόνου τοῦ ἱ. ναοῦ τούτου Βασιλείου Ἀνθουλίδου.

— Ἐν τῇ οὕτω χηρευσάσῃ θέσει διωρίσθη ὡς διάκονος καὶ ἱεροκήρυξ τοῦ ὡς ἄνω Ἱ. Ναοῦ ὁ ἐκ τῶν ἀποφοίτων τῆς Ἱ. Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης τοῦ λήξαντος σχολικοῦ ἔτους Πολύευκτος Φινφίνης.

— Τῇ 15ῃ παρελθόντος μηνὸς Αὐγούστου ἐτελέσθη ἐν τῷ Ἱερῷ Ναῷ τῆς Παναγίας Ἕξ Μαρμάρων ὑπὸ τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Μύρων Πολυκάρπου ἡ ἐγκεκριμένη εἰς πρεσβύτερον χειροτονία τοῦ ἐκ τῶν ἐφετεινῶν τελειοφοίτων τῆς Ἱ. Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης διακόνου Διονυσίου Νεστορίδου.

— Ἐγκριθείσης συνοδικῶς τῆς εἰς διάκονον χειροτονίας τοῦ ὁμοίως ἐκ τῶν τελειοφοίτων τοῦ παρόντος ἔτους τῆς ἐν Χάλκῃ Ἱερᾶς Θεολογικῆς Σχολῆς Κωνσταντίνου Πλακωτάρη, ἐτελέσθη αὕτη ὑπὸ τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Μύρων Πολυκάρπου, λειτουργήσαντος ἐν τῷ ἐν Πέραν Ἱ. Ναῷ τῶν Ἁγίων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης τῇ 21 λήξαντος μηνός.

ΘΑΝΑΤΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΥ ΕΝ ΜΟΣΧΑ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΟΥ

Συνεπείᾳ ἐγχειρήσεως ἣν ὑπέστη, πάσχων ἐκ λιθιάσεως, ἐτελεύτησεν ὑπερεξηκοντούτης τῇ 3ῃ Σεπτεμβρίου ὁ ἐν Μόσχᾳ ἡγούμενος τοῦ Πατριαρχικοῦ Μετοχίου τοῦ Ἁγίου Σεργίου καὶ Πατριαρχικὸς παρὰ τῇ Ἁγιωτάτῃ Ρωσσικῇ Ἐκκλησίᾳ Ἀντιπρόσωπος Ἀρχιμανδρίτης Βασίλειος Δημόπουλος.

Τὰ τῆς ἀπροσδοκήτου τελευτῆς αὐτοῦ ἀνηγγέλθησαν τῇ Ἐκκλησίᾳ διὰ τηλεγραφημάτων ἐκ Μόσχας, ἐν οἷς ἐξεφράζετο πολλὴ πρὸς τὸν μεταστάντα ἀπὸ μέρους τῶν αὐτόθι Ἐκκλησιαστικῶν κύκλων στοργὴ καὶ λύπη ἐπὶ τῇ τελευτῇ αὐτοῦ.

Ὁ ἀείμνηστος, διαδεχθεὶς τῷ 1924, ἀποφάσει συνοδικῇ, τὸν ἀποθανόντα θεῖον αὐτοῦ ἀείμνηστον Ἀρχιμανδρίτην Ἰάκωβον Βατοπεδινὸν ἐν τῇ Ἡγουμενίᾳ τοῦ Πατριαρχικοῦ Μετοχίου καὶ τῇ Πατριαρχικῇ Ἀντιπροσωπείᾳ, καὶ λαβὼν ἐπὶ τούτῳ τὸ ὀφφίκιον τοῦ Ἀρχιμανδρίτου ἀντὶ τοῦ ὅπερ τέως ἀπὸ τοῦ 1913 ἔφερεν ὡς βοηθὸς τοῦ ἀειμνήστου θείου αὐτοῦ ὀφφικίου τοῦ Σακελλίωνος τοῦ Ἁγιωτάτου Ἀποστολικοῦ καὶ Πατριαρχικοῦ Θρόνου Κωνσταντινουπόλεως, διετέλεσεν ἐν τῇ θέσει ταύτῃ μέχρι τοῦ νῦν. Παραλλήλως εἶχεν ἀπ' ἀρχῆς καὶ τὰ καθήκοντα ἀντιπροσώπου ἐν Μόσχᾳ τῆς Ἱ. Μονῆς τοῦ Σινᾶ, ἀργότερον δὲ καὶ τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας. Μεταβὰς ἀρχικῶς εἰς Ἅγιον Ὄρος, ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ θείου αὐτοῦ, ἐσπούδασεν ἀργότερον ἐν Ρωσσίᾳ. Διεκρίνετο διὰ τὸ καλοκάγαθον τοῦ χαρακτῆρος καὶ τὸ πρόθυμον τῆς διαθέσεως, ἐξεπλήρωσε δὲ πάντοτε μετὰ ζήλου καὶ ἀφοσιώσεως πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τὰ καθήκοντα αὐτοῦ.

Παροράματα

Ἐν σελίδι 345 τοῦ προηγουμένου τεύχους τῆς «Ὀρθοδοξίας» ἐν στίχῳ 9 ἄνωθεν ἀντὶ «μυστικὰ κείμενα» γράφε «μουσικὰ κείμενα»· καὶ ἐν στίχῳ 17 ἄνωθεν ἀντὶ «μισόκακος» γράφε «μισόκαινος».

Ἐν σελίδι 346 ἐν στίχῳ 21 ἄνωθεν ἀντὶ «μετὰ τὴν μεταγραφήν του» γράφε «μετὰ τὴν μεταγραφήν των» καὶ ἐν στίχῳ 2 κάτωθεν ἀντὶ «Τεύχ. Α'.» γράφε «Τεύχ. Γ'.».